PLANT RESEARCH INTERNATIONAL

Belevingswaarde van het landschap van Winterswijk

Bij een multifunctioneel gras- & bouwlandgebruik

D. Veltman, W.F. Lyklema, A.G. Boonen, W. Kooijman, E. Mosterman & M. Pollaert

Rapport 68

WAGENINGEN UR

PLANT RESEARCH INTERNATIONAL

Belevingswaarde van het landschap van Winterswijk

Bij een multifunctioneel gras- en bouwlandgebruik

D. Veltman, W.F. Lyklema, A.G. Boonen, W. Kooijman, E. Mosterman & M. Pollaert

Plant Research International B.V., Wageningen
september 2003

Rapport 68

WAGENINGEN UR

© 2003 Wageningen, Plant Research International B.V.
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Plant Research International B.V.

Exemplaren van dit rapport kunnen bij H. Korevaar op onderstaand adres worden besteld. Bij toezending wordt een factuur toegevoegd; de kosten (incl. verzend- en administratiekosten) bedragen € 50 per exemplaar.

In opdracht van:

PLANT RESEARCH INTERNATIONAL

Begeleiding door:

Larenstein

Begeleiding van:

Dr. ir. H. Korevaar
R.H.E.M. Geerts

Dr. J.G.L. Palte
Drs. H.M. de Wolf

Plant Research International B.V.

Adres	:	Droevendaalsesteeg 1, Wageningen
	:	Postbus 16, 6700 AA Wageningen
Tel.	:	0317 - 47 70 00
Fax	:	0317 - 41 80 94
E-mail	:	post@plant.wur.nl
Internet	:	http://www.plant.wur.nl

Inhoudsopgave

		pagina
Samenvatting		1
Voorwoord		5
1. Inleiding		7
2. Voorstudie		9
	2.1 Gebiedsbeschrijving	9
	2.2 Landschapselementen	10
	2.3 Beleving	12
	2.4 Beleid	13
3. Enquêtering van mensen		17
	3.1 Verantwoording van de aanpak	17
	3.2 Onderbouwing enquête	18
	3.3 Resultaten	28
	3.4 Discussie	34
4. Beoordeling percelen		37
	4.1 Aanpak	37
	4.2 Resultaten	39
	4.3 Discussie	41
5. Percelen en beleving		43
6. Conclusie en aanbevelingen		47
Literatuurlijst		51
Bijlage I.	Enquête	4 pp.
Bijlage II.	Legenda deelnemende percelen	2 pp.
Bijlage III.	Beoordeling percelen	5 pp.
Bijlage IV.	Consistentie thema's en percelen	2 pp.
Bijlage V.	Resultaten toetsing	8 pp.

Samenvatting

In Winterswijk wordt binnen het programma Meervoudig Duurzaam Landgebruik (MDL) het project Multifunctionele Gras- en Bouwlanden uitgevoerd. Er nemen veertien landbouwbedrijven deel aan dit project. Op een deel van hun gras- en bouwlandpercelen zijn de gewaskeuze en het beheer aangepast om meer natuur- en landschapswaarden te ontwikkelen. Plant Research International meet onder andere de gewasproductie en volgt de ontwikkeling van de vegetatie op deze percelen.

Plant Research International heeft Hogeschool Larenstein gevraagd te onderzoeken of de uitvoering van het project Multifunctionele Gras- en Bouwlanden tot een verhoging van de belevingswaarde van het landschap in de omgeving van Winterswijk leidt.

Met de resultaten van dit onderzoek kan Plant Research International controleren of aanpassing van gewas en beheer effect heeft op de belevingswaarde van het landschap. Vervolgens kan zij de veertien deelnemende landbouwbedrijven adviseren.

Het onderzoek bestaat uit drie fasen. In fase I is gestart met de voorbereiding van de enquête. Tijdens de voorbereiding zijn de landschappelijke elementen geïnventariseerd en geanalyseerd. Daarnaast is literatuur over het fenomeen landschapsbeleving bestudeerd. Ook is onderzocht of het lokale beleid de plannen van MDL ondersteunt en motiveert. Aan de hand van deze analyse zijn parameters gekozen en is de enquête voorbereid.

Fase II omvat het enquêteren van 100 mensen in het studiegebied, het beoordelen van de deelnemende percelen en enkele referentiepercelen en het uitwerken van de resultaten uit de enquête. In deze fase zijn ook de resultaten van de enquête vergeleken met de resultaten van de beoordeling van de percelen.

Tot slot zijn in fase III conclusies en aanbevelingen opgesteld. Ook het rapport en de presentatie hebben in deze fase vorm gekregen.

Het studiegebied omvat een deel van het stroomgebied van de Stortelersbeek. In dit gebied ligt een concentratie van 28 deelnemende percelen.

Het Winterswijkse landschap wordt in de landschapsbouw getypeerd als een essenlandschap en coulissenlandschap. Deze landschapstypen hebben een aantal kenmerken die in de omgeving van Winterswijk duidelijk zichtbaar zijn. Deze kenmerken berusten op: schaal, samenhang, sfeer, hiërarchie en kwaliteit.

Voor de onderbouwing van de enquête is onderzocht wat de beleving van mensen bepaalt. Dit blijkt samen te hangen met de drie psychische vermogens, namelijk willen, voelen en denken. Het zijn drie vermogens om onze positie in en onze verhoudingen met de wereld te bepalen.

Voor de relevantie van het onderzoek is de beleidscontext onderzocht. Hieruit blijkt dat het programma van MDL goed aansluit op het Gebiedsplan Winterswijk-Oost. Vanuit dit gebiedsplan gaat ook een stimulans uit om het landschap een extra impuls te geven. In het gebiedsplan wordt o.a. gekeken naar de sectoren: Landbouw, Natuur en Landschap, Recreatie en Cultuurhistorie, Water, Milieu en Wonen en Leefbaarheid. Tevens staat in de visie 2015 van het Gebiedsplan Winterswijk een integrale ambitie om wensen te realiseren en te voorzien in de behoeften van bewoners, gebruikers en natuur centraal, net als de verweving hiervan. De kleinschalige landschappen die in deze visie beschreven staan, zoals ons projectgebied, bieden de beste mogelijkheden voor bedrijven die een veelvoud van activiteiten willen ontplooien.

De enquête is opgedeeld uit achtergrond- en opinievragen en themavragen.

De achtergrond- en opinievragen geven een breed beeld met veel variaties van wat geënquêteerden van het landschap in het gebied vinden. Daarnaast hebben zij ook aangegeven wat belangrijk is en wat in hun ogen veranderd moet worden.

De themavragen geven een concreet beeld van wat de geënquêteerden mooi en belangrijk vinden in een landschap. De themavragen zijn gesteld aan de hand van foto's. Wij hebben hiervoor gekozen omdat het moeilijk is mensen in vaktermen naar landschapselementen te vragen.

Bij een aantal themavragen geven veel geënquêteerden hetzelfde antwoord. Zo zien vrijwel alle geënquêteerden graag vee in de wei. Verder verkoos men een kronkelende weg boven een rechte weg en had men liever ruige bermen dan gemaaide bermen. Hoogteverschillen, zoals die veelvuldig voorkomen in het gebied, worden verkozen boven een vlak landschap. Tenslotte ziet men liever een kleinschalig dan een grootschalig landschap. Men geeft wel aan dat een teveel aan deze elementen niet goed is. Afwisseling tussen verschillende elementen is erg belangrijk.

Wanneer gevraagd wordt naar de belangrijkste elementen in het gebied rond Winterswijk springt er een aantal elementen uit, dit zijn: koeien in de wei, een boerderij, de aanwezigheid van water en wegen, een natuurlijk of cultuurlijk landschap en kleur. Bij deze elementen is er, behalve bij de koeien in de wei, niet een sterke voorkeur voor soort boerderij, water of weg. Ook was de voorkeur bij het natuurlijke of cultuurlijke landschap en de kleur van bloeiende bloemen niet duidelijk aanwezig.

De geënquêteerden zijn verdeeld in vier groepen: bewoners, Winterswijkers, Nederlanders en Duitsers. De meeste antwoorden van de geïnterviewde groepen komen met elkaar overeen. Opvallend is wel dat Duitsers liever maïs zien dan andere gewassen, vermoedelijk omdat zij in hun eigen land minder maïs op de velden tegenkomen en dat ter afwisseling graag zien. Het verschil in keuze tussen de Nederlanders en Duitsers bij de vraag welk beeld interessanter is, wel of geen es, is misschien te wijten aan de beperking van de Duitse taal door de enquêteurs. Een andere conclusie die getrokken mag worden is dat de geënquêteerden die in het gebied wonen eerder voor halfverharding kiezen; de meeste andere geënquêteerden kiezen voor zandpaden. Ook mag geconcludeerd worden dat geënquêteerden die uit Winterswijk en het gebied zelf komen, weten welke bebouwing in het gebied hoort en die dus ook liever zien. Nederlanders en Duitsers van buiten het gebied weten dat waarschijnlijk niet en kiezen liever voor een 'mooie' boerderij met een rieten dak.

Ondanks al deze harde cijfers uit de enquête blijft het belangrijk om in het achterhoofd te houden dat ieder mens een andere redenatie heeft voor bepaalde keuzes. De enquête vraagt naar belevingen en meningen van geënquêteerden. Dat is natuurlijk een gevoelskwestie vermengd met de achtergrond van de geënquêteerden. De conclusies die eruit getrokken kunnen worden, moeten met enige voorzichtigheid aangenomen worden.

Nadat de mensen zijn geënquêteerd zijn wij zelf de percelen gaan toetsen. Naast de 28 percelen hebben wij ook acht referentiepercelen getoetst. Deze referentiepercelen zijn meegenomen in het onderzoek om te kijken of er ook verschillen in beleving zijn tussen de referentiepercelen en de deelnemende percelen. Dit verschil geeft ons inzicht over het aangepaste beheer.

Bij de beoordeling van de percelen blijkt dat een aantal thema's en percelen door ons niet consistent is beoordeeld. Dit komt doordat onze antwoorden gebaseerd zijn op verschillende interpretaties. Iedereen heeft een ander referentiebeeld gebruikt om de percelen te vergelijken. Door de langere verblijftijd in het gebied kan de beoordeling van de percelen dan beïnvloed zijn.

Bovendien is de score van de percelen seizoensgebonden en afhankelijk van het moment waarop de toetsing plaatsvindt.

Om bovenstaande redenen kunnen de resultaten betwist worden. Voorzichtigheid is gewenst bij het trekken van conclusies uit dit deel van het onderzoek.

De laatste stap was het toetsen van de percelen aan de hand van de voorkeuren uit de enquête. Kort gezegd, vergelijken wij de percelen met de meest gekozen foto uit de enquête.

Een perceel kan scoren op de achttien thema's uit de enquête. Hoe hoger het perceel scoort, hoe meer het perceel voldoet aan de wensen van de geënquêteerden. Score 18 is echter niet haalbaar want sommige wensen zijn onverenigbaar.

Er zijn acht percelen die relatief hoog scoren (hoger of gelijk aan 8) en er zijn zes percelen die relatief laag scoren (lager of gelijk aan 3).

De meeste thema's die de geënquêteerden belangrijk vonden waren niet terug te vinden op de percelen.

Uit de opmerkingen die tijdens de enquête zijn gemaakt is te concluderen dat variatie in het landschap erg belangrijk is. De aanpassingen in het grondgebruik voegen variatie toe aan het landschap en dragen daardoor bij aan de verhoging van de belevingswaarde. Het maakt daarom niet uit welk gewas op de akker staat, als er maar variatie is. De geënquêteerden merken dat er iets verandert, ze geven aan dat ze de laatste tijd meer bloeiende bermen zien. Ook de monocultuur van maïs is minder geworden.

Anderzijds voldoen de percelen niet aan de belangrijkste wensen van de geënquêteerden. Er is te weinig variatie aan bloemkleuren, er zijn te weinig poelen, het is niet ruig genoeg, er is te weinig originele bebouwing en er staat te weinig vee op de percelen. Er zijn wel voldoende zandwegen.

Met betrekking tot het project Multifunctionele Gras- en Bouwlanden kunnen wij de volgende aanbevelingen doen:

- In het gebied kan meer afwisseling worden gerealiseerd door meer percelen mee te laten doen aan het project.
- Door het project onder de aandacht van de recreanten te brengen kunnen de veranderingen nog meer bijdragen aan de beleving van het landschap.

Met betrekking tot eventueel vervolgonderzoek kunnen wij de volgende aanbevelingen doen:

- De gebruikte foto's in de enquête kunnen duidelijker worden gemaakt.
- In plaats van gebruik te maken van foto's kunnen de geënquêteerden ook meegenomen worden het gebied in om aan te geven wat ze belangrijk vinden.
- De referentiebeelden bij de beoordeling in het veld kunnen per persoon beter op elkaar worden afgestemd.

De beoordeling kan vaker en verspreid over het jaar plaatsvinden zodat seizoensafhankelijkheid kan worden ondervangen.

Voorwoord

Voor u ligt het rapport 'Belevingswaarde van het landschap van Winterswijk'. Dit rapport is opgesteld in opdracht van Hein Korevaar (Programmaleider Multifunctioneel Landgebruik) van Plant Research International. Het onderzoek maakt deel uit van het programma Meervoudig Duurzaam Landgebruik. Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van de MSc-opleiding Land- en Watermanagement aan Hogeschool Larenstein te Velp.

Wij hebben met veel plezier aan dit onderzoek gewerkt. De veldweek, waarin wij alle enquêtes hebben afgenomen, was een succes, mede door het prachtige weer en de geweldige omgeving.

Wij willen Hein Korevaar, Rob Geerts, Marjolein Elings en Tineke de Boer bedanken voor hun ondersteuning. Daarnaast willen wij Jan Palte en Hermine de Wolf bedanken voor hun begeleiding.

Velp, juli 2003

Namens bureau VIZ,

Dana Veltman

Projectleider

1. Inleiding

Aanleiding

Het cluster Multifunctioneel Landgebruik van Plant Research International doet onderzoek naar de ontwikkelingsmogelijkheden van multifunctioneel landgebruik. Dit is een combinatie van natuur, landschap, waterbeheer, recreatie en zorglandbouw naast de gangbare voedselproductie-functie van het landelijk gebied.

In Winterswijk wordt in dit kader het programma Meervoudig Duurzaam Landgebruik uitgevoerd. Plant Research International is betrokken bij het project Multifunctionele Gras- en Bouwlanden. Er nemen veertien landbouwbedrijven deel aan dit project. Op deze bedrijven zijn op een deel van de gras- en bouwlandpercelen de gewaskeuze en het beheer aangepast om meer natuur- en landschapswaarden te ontwikkelen. Zo is er op de essen een grotere diversiteit aan akkerbouwgewassen ontstaan door walnoten en meer granen te telen in plaats van maïs en gras. Door inzaaien van andere graszaadmengsels, anders maaien en bemesten is meer variatie van grassen en kruiden op de graslanden ontstaan. Plant Research International meet onder andere de gewasproductie en volgt de vegetatie-ontwikkeling van deze percelen.

Kader

Bij Plant Research International ligt de wens om te onderzoeken of het project Multifunctionele Gras- en Bouwlanden bijdraagt aan een verhoging van de belevingswaarde van het landschap in de omgeving van Winterswijk. De verhoging van belevingswaarde zorgt ervoor dat het gebied aantrekkelijker wordt voor toerisme.

Dit onderzoek is door Bureau VIZ uitgevoerd. Dit bureau is door studenten opgericht in het kader van de MSc-opleiding Land- en Watermanagement aan Hogeschool Larenstein te Velp.

Centrale vraag

De centrale vraag in dit onderzoek is: 'Leidt de uitvoering van het project Multifunctionele Gras- en Bouwlanden tot een verhoging van de belevingswaarde van het landschap in de omgeving van Winterswijk?'

Doel van het onderzoek

Met de resultaten van dit onderzoek kan Plant Research International controleren of de aanpassing van gewas en beheer effect heeft op de belevingswaarde van het landschap. Op basis hiervan kan zijoverwegen om door te gaan met de huidige aanpassingen, deze iets aan te passen of juist een andere richting te kiezen en kan Plant Research International de veertien deelnemende boeren adviseren.

Werkwijze en verantwoording

Het onderzoek bestaat uit drie fasen. In fase I zijn wij gestart met de voorbereiding van de enquête. Tijdens de voorbereiding zijn de landschappelijke elementen geïnventariseerd en geanalyseerd. Daarnaast is literatuur over het fenomeen landschapsbeleving bestudeerd. Ook is onderzocht of het lokale beleid de plannen van MDL ondersteunt en motiveert. Aan de hand van deze analyse zijn thema's gekozen en is de enquête voorbereid.

In fase II hebben wij 100 recreanten en bewoners in het gebied geënquêteerd om te weten te komen wat zij in het landschap waarderen. Vervolgens hebben wij, met behulp van de opgebouwde kennis uit de eerste fase, de deelnemende percelen en een aantal referentiepercelen beoordeeld. Dit hebben wij gedaan om te zien welke elementen op de percelen aanwezig zijn. De resultaten uit de enquête en de beoordeling zijn in de toetsing met elkaar vergeleken. Hierdoor is een kwalitatief beeld van de percelen ontstaan. Elke stap is kritisch bekeken. Dit is verwerkt in twee discussieparagrafen.

Tot slot zijn in fase III conclusies en aanbevelingen opgesteld. Ook het rapport en de presentatie hebben in deze fase vorm gekregen.

Leeswijzer

In hoofstuk 2 behandelen wij de gebiedsbeschrijving, de landschapselementen, de beleving van het landschap vanuit mensen, en beleid.

De aanpak, onderbouwing en resultaten van de enquête worden door ons behandeld in hoofdstuk 3. In dit hoofdstuk is een discussie opgenomen over de gebruikte enquête methode en de betrouwbaarheid van de uitkomsten. De aanpak en de resultaten van de beoordeling van de deelnemende percelen en referentiepercelen is hoofdstuk 4 opgenomen. Ook hier hebben wij een discussie over deze beoordeling toegevoegd.

In hoofdstuk 5 'Percelen en beleving' worden de resultaten uit de enquête in een toetsing vergeleken met onze beoordeling.

Figuur 1 geeft de relatie tussen de onderdelen *enquête*, *beoordeling* en *toetsing*.

Figuur 1. Werkwijze in schema.

Tot slot trekken wij in hoofdstuk 6 conclusies en geven wij aanbevelingen ten aanzien van de gevolgde methode van onderzoek en de betrokken percelen. Achter in het rapport zijn de bijlagen opgenomen die het onderzoek ondersteunen. Dit zijn de uitgebreide resultaten van de enquête en de resultaten van de beoordeling van de percelen.

Publieksomschrijving

Dit rapport is geschreven voor Plant Research International, cluster Multifunctioneel Landgebruik en Hogeschool Larenstein.

2. Voorstudie

2.1 Gebiedsbeschrijving

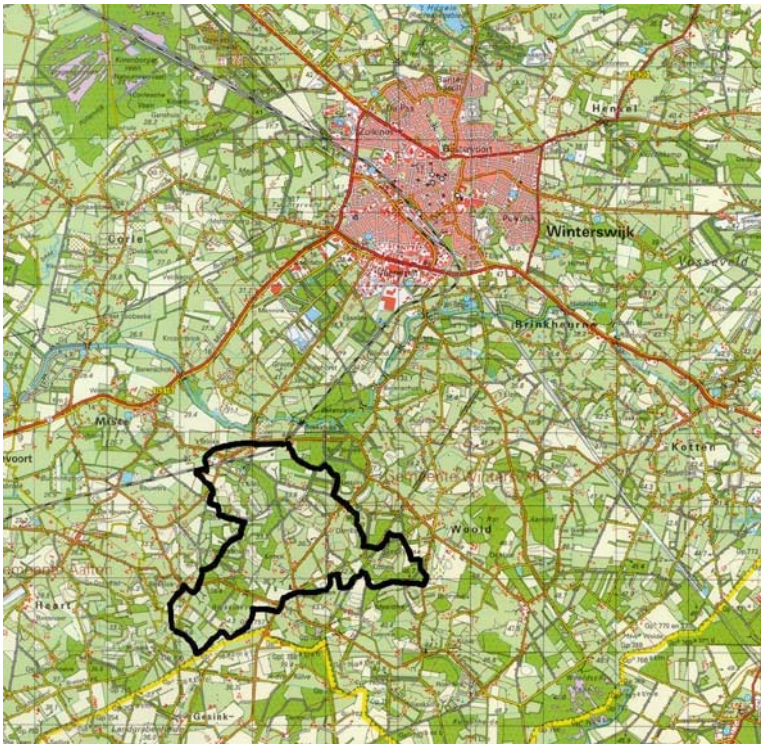
Het studiegebied ligt in het buitengebied van de gemeente Winterswijk ten zuiden van de kern (zie Figuur 2). Globaal omvat het studiegebied het stroomgebied van de Stortelersbeek. In dit gebied ligt een concentratie van een aantal percelen die vallen onder het project Multifunctionele Gras- en Bouwlanden.

Het buitengebied van Winterswijk is een kleinschalig landschap, waar veel afwisseling is te vinden. Landbouwpercelen worden afgewisseld met bosschages en houtwallen. Op de akkerbouwpercelen zijn verschillende gewassen te vinden, zoals maïs, verschillende graansoorten en aardappelen. De meeste van de graslandpercelen worden intensief bemest en beweid. Deze percelen bestaan grotendeels uit Engels-raaigrasweiden. Er zijn ook graslandpercelen die minder intensief gebruikt worden, hier wordt hooilandbeheer gevoerd zodat grassen en kruiden in bloei kunnen komen. Het gebied kent van oudsher veel essen, deze geven een glooiend karakter aan het gebied.

In en rondom het studiegebied liggen enkele regionale wegen. De belangrijkste hiervan is de Wooldseweg, die Winterswijk met Duitsland verbindt. Van de lokale wegen in het gebied zijn sommige nog authentieke zandwegen. Deze wegen zijn erg rustig; af en toe rijdt er een trekker of een auto overheen, maar ze worden voornamelijk gebruikt door fietsers. De meeste wegen in het studiegebied zijn erg bochtig. De bermen zijn over het algemeen ruig. Er staan veel bloemen en het gras staat hoog. Ook in de sloten zijn veel bloemen en hoog gras te vinden. Verder wordt het gebied doorsneden door de spoorlijn van Winterswijk naar Arnhem. Deze spoorlijn wordt niet erg druk bereden; twee tot vier keer per uur passeert er een trein.

In het gebied ten zuiden van de kern Winterswijk stromen enkele beken. De grootste daarvan gaat net boven het studiegebied langs, te weten de Boven Slinge. Dit is een kronkelende, natuurlijke beek. In deze beek is een tweetal oude watermolens te vinden. Door het studiegebied zelf stroomt de Stortelersbeek.

Rondom het studiegebied liggen veel campings. Er zijn vier grote campings te vinden, de meeste zijn kleine campings bij de boer.

Figuur 2. Ligging studiegebied.

2.2 Landschapselementen[1]

Het Winterswijkse landschap wordt vanuit de landschapsbouw getypeerd als een essenlandschap of coulisselandschap. Deze landschapstypen hebben een aantal kenmerken die in de omgeving van Winterswijk duidelijk zichtbaar zijn. Hieronder wordt dit per thema beschreven.

Schaal

(ruimte, massa)
Het landelijk gebied van Winterswijk is kleinschalig met veel afwisseling. De ruimte in het gebied wordt bepaald door kleine percelen met onregelmatige vormen. De percelen worden omzoomd door houtwallen, afgewisseld met geriefhoutbos. Heel beeldbepalend zijn ook de essen. Dit zijn verhoogde akkers, een overblijfsel van het potstalsysteem. Deze essen voegen meer reliëf toe aan het al iets glooiende gebied.

De bebouwing in het gebied is zeer verspreid. In de buurtschappen is nauwelijks sprake van een kern. Deze buurtschappen worden ook wel 'zwermdorpen' genoemd.

Samenhang

(begrenzingen, open en gesloten, transparante overgangen, zichtlijnen, variatie)
Door de kleinschaligheid van het landschap zijn zichtlijnen meestal kort, vaak niet langer dan 500 meter. Houtwallen zijn semi-transparante scheidingen, terwijl bredere bosschages en stijlranden van essen

1 Deze paragraaf is samengesteld en toegespitst op het studiegebied met behulp van het dictaat landschapsbouw, Damrink e.a., 1997.

geen zicht doorlaten. De variatie is groot, mede door de verscheidenheid aan landschapselementen die schijnbaar willekeurig op korte afstand van elkaar staan.

Sfeer

(natuur versus cultuur, ruig versus gecultiveerd, cultuurhistorische versus gangbare landbouw, elementen, kleur)
De grillige weggetjes, essen en houtwallen, doorkijkjes, pittoreske boerderijtjes, statige Scholtenboerderijen, weilanden en natuurgebieden, veel beekjes en bosschages zijn karakteristiek voor dit deel van de Achterhoek. Typisch voor dit gebied zijn de Saksische boerderijen met de ossenbloedrode betimmering in de nok.

De ontstaansgeschiedenis is heel duidelijk van het landschap af te lezen. De essen, de wegenpatronen, de boerderijen en landhuizen versterken de cultuurhistorische sfeer. De namen van (groepjes) boerderijen eindigen vaak op - ink (bijvoorbeeld Meerdink, Roerdink, Aarnink). Dit verwijst naar de essen in het landschap, ook wel enk of eng genoemd. De landschappelijke kwaliteit van de essen is in de afgelopen decennia achteruit gegaan. Dit komt met name door de eenzijdige teelt van gras en maïs. Ook het samentrekken van de es met omliggende percelen heeft de kwaliteit van de es aangetast.

Het cultuurlandschap wordt afgewisseld met natuurgebieden en beken. De rust nodigt uit tot ontspanning terwijl de afwisseling tot activiteit inspireert.

Hiërarchie

(patronen, structuren)
Het essenlandschap wordt in het algemeen gekenmerkt door onregelmatige perceelsvormen. De sloten langs de percelen zijn diep en staan 's zomers meestal droog. De beken voeren het kwelwater in het gebied af. Met het wegenpatroon is iets bijzonders aan de hand; esdorpen hebben vaak een middelpunt waar wegen uit de regio samenkomen. Het wegenpatroon lijkt daardoor op een spin met lange poten of de spaken van een wiel. Dit is ook het geval in Winterswijk; het studiegebied ligt aan een van deze spaken, de Wooldseweg. De wegen vormen de hoofdroutes in het gebied. De wegen volgen het patroon van de onregelmatige perceelsvormen en zijn daardoor vaak erg bochtig. Asfalt is het materiaal dat het meest voorkomt op de doorgaande en secundaire wegen. Daarnaast zijn er veel zandwegen. De Oude Bocholtsebaan, een oude spoorlijn, is geplaveid met een lichtgekleurde halfverharding, een soort split of gravel.

Kwaliteit

De esthetische, ecologische en economische kwaliteiten van een gebied bepalen samen de kwaliteit van het totale landschap. Deze drie kwaliteiten hebben elk verschillende componenten. Dit zijn voor esthetische kwaliteit: herkenbaarheid van de ontstaanswijze, samenhang, cultuurhistorie, ruimtelijke afwisseling, ruimtelijke opbouw en structuur. Gradiënten, watersystemen en specifieke milieus zijn componenten van de ecologische kwaliteit. De economische kwaliteit wordt gevormd door (de gezondheid van) de landbouw, recreatie en wonen.

Het gebied rond Winterswijk is begin jaren '90, samen met tien andere gebieden in Nederland, aangewezen als Waardevol Cultuurlandschap (WCL). Het WCL-programma is op 31 december 2002 afgesloten. Samen met de beheerders van het gebied streefde de stichting WCL-Winterswijk naar behoud en herstel van het landschap. De afwisseling, de herkenbare identiteit, lage dichtheid van bebouwing en de rust zijn maar een paar facetten die de waarde van het gebied vormen. Het gebiedsplan Winterswijk is het vervolg op het programma WCL-Winterswijk.

2.3 Beleving[2]

Deze paragraaf gaat in op hoe mensen het landschap beleven en hoe zij het landschap beïnvloeden vanuit deze beleving.

De mens heeft drie psychische vermogens, namelijk *willen*, *voelen* en *denken*. Het zijn drie vermogens om onze positie in en onze verhoudingen met de wereld te bepalen, fysiek en sociaal. *Willen* is om een koers uit te zetten, *voelen* om de aard van je positie te registreren en *denken* om bij te sturen. *Willen* stuurt, *voelen* verbindt en *denken* scheidt. *Willen* is toekomstgericht, *voelen* gebonden aan het heden en *(na)denken* aan het verleden. Aan *willen*, *voelen* en *denken* gaan nog twee andere activiteiten vooraf, namelijk waarnemen en voorstellen. Waarnemen is het opvangen van prikkels uit de omgeving via onze zintuigen en voorstellen is daar een afdruk van maken in de hersens.

Willen

Willen is de sterkste kracht. *Willen* uit zich in wensen, verlangens, behoeften, motieven, drijfveren, driften of impulsen; mechanismen die ons bewegen tot een bepaald gedrag. *Willen* heeft direct te maken met ons handelen in het landschap. Dit uit zich in de mogelijkheden om iets met het landschap te doen, de geschiktheid voor bepaalde vormen van gebruik. Samen met eenheid is gebruik de voornaamste determinant van de beleving.

Over het algemeen wordt in onderzoek naar beleving van de omgeving vaak uitgegaan van behoeften. De mate waarin een omgeving ons bevredigt in behoeften bepaalt de mate waarin wij ons thuis voelen in een omgeving.

In de literatuur wordt veel gezegd over behoeften. Deze behoeften uit de literatuur zijn uiteindelijk te reduceren tot twee echte basisbehoeften: de behoefte aan groei (vernieuwing, ontwikkeling, vrijheid, avontuur, verkenning, dynamiek) en de behoefte aan wortels (een vertrouwde omgeving, je ergens thuis kunnen voelen, binding aan een fysieke omgeving, stabiliteit). De behoefte aan wortels is niet algemeen erkend. De behoefte aan groei echter wel. Als er geen groei is dan treedt er vervreemding op. De vervreemding wordt vaak omschreven als een gevoel van machteloosheid, isolatie of zinloosheid.

Voelen

Na *willen* is *voelen* de sterkste kracht. Waar *willen* toekomstgericht is en *denken* vanuit opgedane ervaringen in het verleden plaatsvindt (na-denken) is *voelen* altijd gebonden aan het heden. Daarmee is het gevoel de drager van de beleving, want ook de beleving speelt zich steeds af in het heden.

Gevoelens worden opgeroepen door omgevingsintrinsieke en - extrinsieke factoren. Extrinsiek zijn tijdelijke omstandigheden, zoals de verrukking bij een schitterende zonsondergang. Ze zijn niet inherent aan het landschap. Intrinsiek zijn eigenschappen van de omgeving zelf. Zo kan het strand bijvoorbeeld een gevoel van vrijheid oproepen. De gevoelens zijn onafhankelijk van elkaar. Samen vormen ze de toon van een omgeving, ook wel sfeer genoemd. Sfeer is een kwaliteit die aan het landschap in z'n geheel wordt toegekend, niet aan de afzonderlijke delen.

Wat de beleving van de omgeving betreft, wordt er vaak onderscheid gemaakt tussen cultuur en natuur. Dat zijn twee verschillende gevoelswerelden met eigen belevingswaarden. Elementen in de ene wereld kunnen heel andere, zelfs tegengestelde gevoelens oproepen dan soortgelijke elementen in de andere

2 Deze paragraaf is een samenvatting van pagina 69 t/m 83 van het boek 'Hoe beleven wij onze omgeving' van J.F. Coeterier, 2000.

wereld. Anderzijds kunnen cultuur en natuur ook dezelfde gevoelens opwekken terwijl de omgevingen totaal verschillen. Daarnaast wekken natuur en cultuur ook eigen gevoelens op.

Een belangrijk gevoel in de beleving van een omgeving is dat die omgeving 'echt' moet zijn, authentiek, gemaakt door en voor de mensen die er leven, niet nagemaakt voor toeristen. De echte omgeving leeft, de nagemaakte is kunstmatig, geforceerd en onecht.

Voelen heeft een directe verbinding met de zintuiglijke waarneming. Zintuiglijke prikkels kunnen gevoelens opwekken zonder tussenkomst van voorstellingen of ideeën. Voor zien werkt dit bijvoorbeeld door kleuren, voor horen door muziek of natuurgeluiden.

Denken

Denken is de zwakste kracht. Onder denken vallen veel verschillende terreinen, zoals beeldvorming, oriëntatie, semiotiek (= leer van de tekens), mental map en mental image.

Wisselwerking

Omdat landschappen alle drie de vermogens aanspreken, wordt een landschap pas echt positief beleefd als alle vermogens aan hun trekken komen, dan is iemands relatie met het landschap compleet. Een voorbeeld is de beleving van 'echt' bos. Voor het *denken* heeft zo'n bos verrassing, onzekerheid wat er om de bocht van een pad komt, welke dieren je hoort of ziet, welke planten je tegenkomt. Voor het *voelen* uit die onzekerheid zich in een gevoel van spanning en avontuur. Verder heb je er gevoelens van vrijheid. Voor het *willen* lokt die onzekerheid al of niet uit tot verkenning, tot dingen doen, tot zelfverwerkelijking.

Het is een voordeel dat een positieve beleving steeds opnieuw gemaakt kan worden en niet gebonden is aan historische landschappen of aan bekendheid met het landschap. Dit komt doordat de beleving van een landschap wordt bepaald door denken, voelen en willen en concrete fysieke elementen in dat landschap daarbij hulpmiddelen zijn.

Ook met nieuwe landschappen kunnen mensen een complete relatie hebben, fysieke elementen zijn geen doel maar een middel. Zoals eerder genoemd is authenticiteit wel belangrijk, maar dus niet noodzakelijk. Dit geeft een wat andere kijk op duurzaamheid, een begrip dat de laatste tijd regelmatig in het beleid ruimtelijke ordening wordt gebruikt. Wil er een duurzaam positieve beleving in het landschap gebracht worden, dan hoeven de bestaande elementen en kenmerken niet gefixeerd en bewaard te worden. Voor de bewoners en bezoekers gaat het om de duurzaamheid van een goede relatie met een omgeving, niet om de duurzaamheid van elementen.

Bij de enquête kunnen wij met deze achtergrond rekening houden door te vragen naar wat geënquêteerden vinden en waarom.

2.4 Beleid[3]

De volgende paragraaf is gebaseerd op de informatie uit het gebiedsplan Winterswijk-Oost. De woorden 'het gebied' verwijzen in deze paragraaf naar het plangebied zoals dat in het gebiedsplan wordt gedefinieerd.

3 Concept Gebiedsplan WCL Winterswijk/Winterswijk-Oost.

De huidige situatie

Het landschap rondom Winterwijk heeft het karakter van een essenlandschap (zie paragraaf 2.2) dat door de landbouw gedurende vele eeuwen is gevormd. In het gebied is het agrarische grondgebruik dan ook nauw verweven met cultuurhistorie, natuur en recreatie. In het gebied is de landbouw de belangrijkste grondgebruiker. De agrarische bedrijven in het gebied zijn divers: melkvee- en intensieve veehouderijen, akkerbouw- en tuinbouwbedrijven en combinaties hiervan. De agrarische sector is in totaal goed voor €104 miljoen aan omzet per jaar. Op veel boerderijen komen elementen voor die een hoge landschappelijke waarde en natuurwaarde hebben. De verkaveling en percelen zijn kleinschalig van karakter. Vanuit landbouwkundig perspectief gezien is de agrarische sector aan beperkingen onderhevig door de ruimtelijke structuur in het gebied. Daarnaast biedt deze structuur ook ontwikkelingskansen omdat de huidige situatie van de landbouw zich kenmerkt door een grote verwevenheid met andere functies.

Met de soortenrijkdom van het agrarisch cultuurlandschap is het somber gesteld. De belangrijkste reden is dat in en op de landbouwgronden weinig te halen is voor planten en dieren. Soorten van het agrarisch cultuurlandschap vertonen een negatieve trend. Een deel van de landbouwgronden, zeker daar waar beheerovereenkomsten zijn, wordt inmiddels minder intensief gebuikt. De omvorming naar (natte) bloemrijke hooilanden, die een geschikte biotoop voor dieren van graslanden zijn, zal nog heel wat jaren in beslag nemen. De eerste stappen zijn gezet, zodat er een aanzienlijk grotere oppervlakte bouw- en grasland is waarop natuur weer een kans mag krijgen.
Er is meer aandacht gekomen voor onder andere:

- de aanleg en herstel van 80 poelen,
- de aanleg en verbetering van 100 houtige landschaps-elementen,
- investering in kleinschalig natuurbeheer,
- de uitvoering van ecologisch bermbeheer.

Programma Meervoudig Duurzaam Landgebruik en Gebiedsplan Winterswijk

Dit onderzoek wordt gehouden in het kader van het programma Meervoudig Duurzaam Landgebruik (MDL). Het project Multifunctionele Gras- en Bouwlanden is een onderdeel van het programma MDL. Dit project is er op gericht om door middel van een ander gebruik van bouw- en graslanden de kwaliteit van cultuurhistorische elementen uit de Achterhoek te verhogen. Hierbij kan gedacht worden om de typische es, een verhoging in het landschap, weer te beplanten met gewassen die er van oudsher ook op stonden zoals graan, in plaats van maïs.

Dit programma sluit goed aan op het Gebiedsplan Winterswijk. Van dit gebiedsplan gaat óók een stimulans uit om het landschap een extra impuls te geven. Dit gebiedsplan is een gezamenlijk plan van de Landinrichtingscommissie (LC) voor de herinrichting Winterswijk-Oost en de Stichting Waardevol Cultuurlandschap (WCL).

'Het doel van het gebiedsplan is het behoud en ontwikkelen van de economische potenties en de kwaliteiten van het gebied. Behoud van kleinschaligheid en verweving van functies zijn uitgangspunten voor het plan.'

Daarbij wordt er o.a. gekeken naar de sectoren: Landbouw, Natuur & landschap, Recreatie & cultuurhistorie, Water, Milieu en Wonen & leefbaarheid.

In WCL-Winterswijk is de achterliggende doelstelling de verwevenheid als drager van het unieke karakter van het gebied en als kwaliteit voor het combineren van functies te laten functioneren.

Bijvoorbeeld: de recreatieve betekenis van het gebied is sterk gebaat bij de afwisseling van landbouw en cultuurhistorische en landschappelijke elementen. Ook een programma als Meervoudig Duurzaam

Landgebruik sluit hierbij aan en laat zien dat er meer werkgelegenheid en inkomsten voortvloeien uit het goed combineren van functies.

'Uit eerder uitgevoerd onderzoek in het Programma Duurzaam Landgebruik blijkt dat het WCL-Winterswijk in potentie aan alle wensen kan voldoen. Wensen als voldoende inkomen en werkgelegenheid, meer natuur en water en een nog mooier gebied om in te wonen, werken en recreëren, inclusief het halen van de wettelijke milieunormen.'

Visie 2015 Gebiedsplan Winterswijk

In de visie van het Gebiedsplan Winterswijk staan een *integrale ambitie* om wensen te realiseren en te voorzien in de behoeften van bewoners, gebruikers en natuur en *verweving* hiervan, centraal.

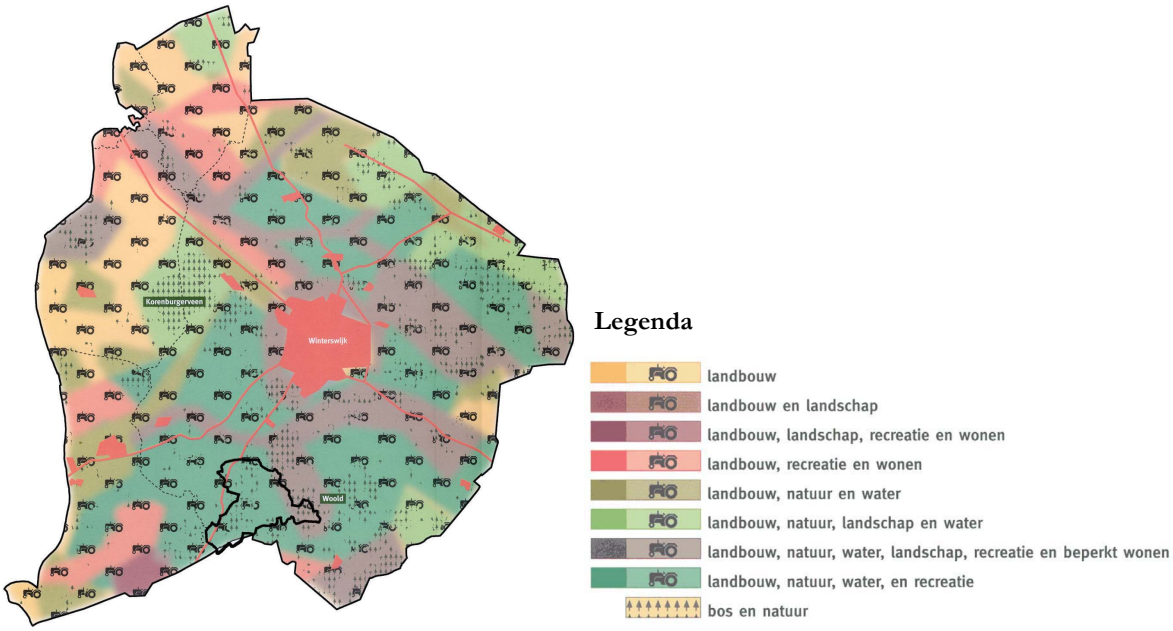
Het kleinschalige landschap, waar ons projectgebied in ligt, biedt de beste mogelijkheden voor intensieve vormen van verweving. Pal naast elkaar kunnen elementen voorkomen als beken, landbouwgronden, intensieve veehouderij, landgoederen, campings, houtwallen, bos, fietspaden en oude spoorlijnen. Er is in dit gebied geen functie die domineert. De opgave is om deze vorm van verweving te benutten voor combinaties van functies.

Op bedrijfsniveau kunnen ook diverse vormen van verweving worden toegepast. Landbouw, natuur, recreatie en ook andere vormen van bedrijvigheid en wonen zijn de ingrediënten. De kleinschalige landschappen, zoals ons projectgebied, bieden de beste mogelijkheden voor bedrijven die een mengsel van activiteiten willen ontplooien.

Het studiegebied en visie 2015

In het Figuur 3 is zichtbaar dat het studiegebied in een zone ligt waar, volgens het gebiedsplan Winterswijk-Oost, **landbouw, natuur, water en recreatie** extra aandacht zullen krijgen en met elkaar verweven kunnen worden.

Dit houdt in dat daar waar gronden liggen die van invloed zijn op de HEN-wateren (Hoogst Ecologisch Niveau) de landbouw een extensief karakter moet hebben. Dat laat de mogelijkheden voor recreatief medegebruik vrij. In beperkte mate is uitbreiding van woonfunctie mogelijk.

Figuur 3. *Zonering.*

3. Enquêtering van mensen

3.1 Verantwoording van de aanpak

Om te achterhalen wat mensen aantrekkelijk vinden in een landschap, hebben wij een enquête opgesteld en gehouden. Wij zijn met deze enquête het gebied in gegaan om ervoor te zorgen dat het geen literatuurstudie zou worden. Wij proberen door middel van de enquête een mening te achterhalen. De enquête is zeer beeldend vormgegeven. Het is namelijk moeilijk om mensen in vaktermen naar landschapselementen te vragen. Deze vaktermen zijn vertaald in foto's[4].

Wij hebben gekozen voor een aantal achtergrond- en opinievragen en een aantal themavragen (foto-vragen). Bij de enquête werden eerst de achtergrond- en opinievragen gesteld, gevolgd door de thema-vragen. Met de achtergrond- en opinievragen probeerden wij een beeld te krijgen van de beleving van de geënquêteerden; deze konden zo hun gevoel uitspreken zonder dat zij beïnvloed werden door de foto's. De themavragen waren meer gestuurde vragen, gericht op een aantal thema's. Per vraag werd een landschapselement uitgebeeld. Daarvoor is voor iedere vraag een aantal foto's bewerkt met het programma Adobe Photoshop zodat die het landschapselement het beste weergeven. De foto's zijn per vraag op een strook afgedrukt op het formaat 6 x 8 centimeter. De foto's zijn voornamelijk afkomstig uit het archief van Plant Rresearch International.

De zondag na Hemelvaart (1 juni) en de daarop volgende dinsdag, woensdag en donderdag (3, 4, 5 juni) zijn mensen in het gebied geënquêteerd. Tijdens deze vier dagen hebben wij in totaal 100 enquêtes afgenomen. Dit is gedaan in drie groepjes van twee personen. Het goede weer heeft ervoor gezorgd dat veel mensen buiten waren en wij dus veel enquêtes af konden nemen. Zowel bewoners als recreanten zijn bevraagd.

Vooraf zijn alle enquêteformulieren genummerd van 1 tot en met 120. Ter plaatse werden datum, tijd, enquêteurs en het weer geregistreerd. Dit is gedaan met het oog op de verdere verwerking van de resultaten.

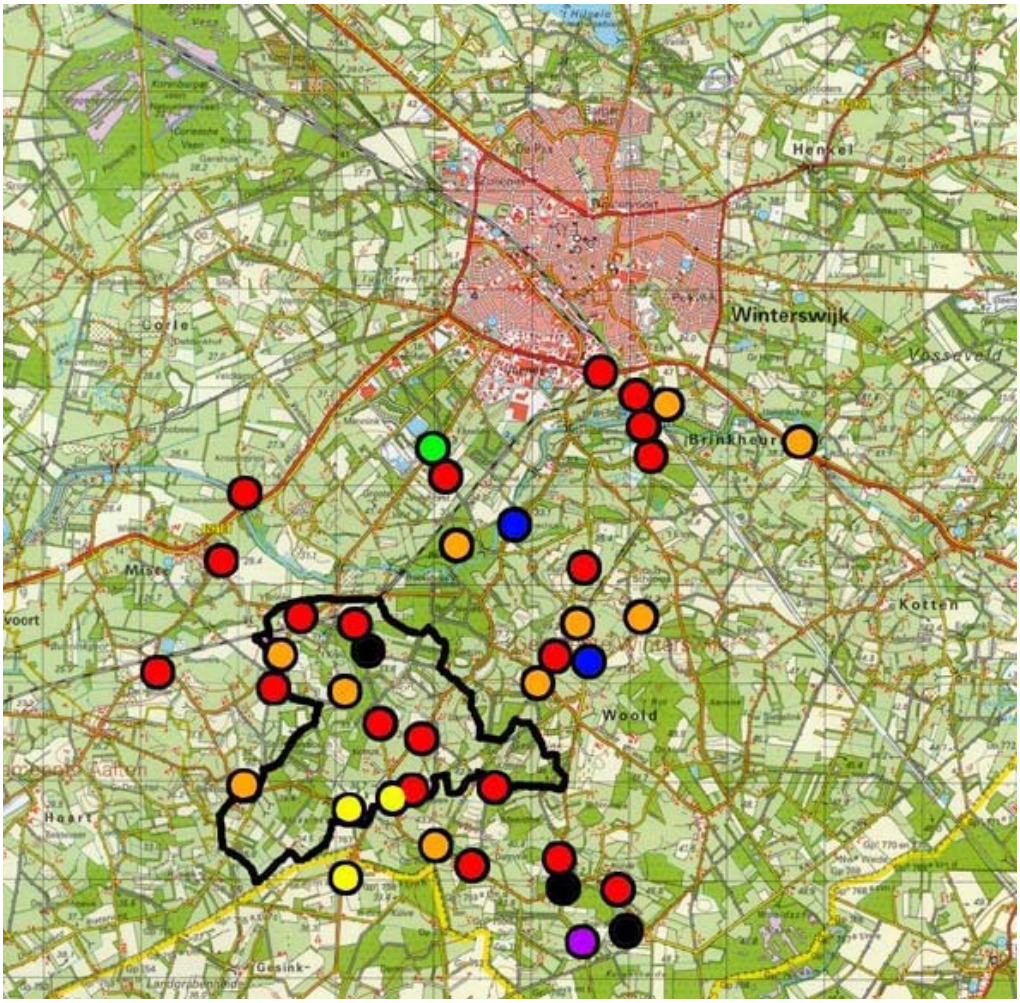
De locatie waar de enquête is gehouden is ook genoteerd. Hierdoor is het mogelijk geweest om na te gaan of de enquêtes regelmatig verspreid over het gebied zijn gehouden.

In Figuur 4 is een overzicht gegeven van de locaties waar wij hebben geïnterviewd. Hieruit valt ook af te leiden welke punten in trek zijn en welke niet, zodat hier tijdens het veldwerk op ingesprongen kan worden. Als een locatie weinig resultaten oplevert is het niet aantrekkelijk om hier de volgende dag van de veldweek weer te gaan staan.

Nadat deze algemene informatie is ingevuld werd met de enquête begonnen. Eerst werden de achtergrond- en opinievragen beantwoord en ingevuld. Hierop volgden de themavragen met de foto's. Per vraag werd één foto uitgekozen en op een apart bord geplakt waarna de geënquêteerde de vijf voorkeurselementen kon kiezen.

---

4 *Voor het opstellen van de enquête is gebruik gemaakt van het rapport 'Landschapsbeleving en Cultuurhistorie' van A.E. van den Berg, het rapport 'De beleving van het Nederlands landschap door haar bewoners' van S. de Vries en het rapport 'Amsterdam en haar Ommelanden' van H.C.Hofsink.*

Kleur	Aantal afgenomen enquêtes op locatie
●	1
●	2
●	3
●	4
●	5
●	6
●	7

Figuur 4. Enquêtelocaties.

3.2 Onderbouwing enquête

In deze paragraaf wordt per vraag, uit de enquête, de achterliggende gedachte besproken. Voor een voorbeeld van het enquêteformulier zie Bijlage I.

De achtergrond- en opinievragen zijn:

1) Ondervraagde is:
☐ **man** ☐ **vrouw**

Bij deze vraag werd het geslacht van de geënquêteerde achterhaald. Het was de bedoeling om een ongeveer gelijk aantal mannen en vrouwen te enquêteren.

2) Bent u vandaag vanuit uw woonplaats naar dit gebied gegaan?
☐ **ja, wat is dan uw woonplaats?**
Plaats: ...

Bij deze vraag werd gekeken naar de herkomst van de geënquêteerde. Bij de verwerking is onderscheid gemaakt tussen geënquêteerden afkomstig uit:
het gebied,
Winterswijk en omgeving,
de overige delen van Nederland,
Duitsland.

☐ **nee, waar heeft u dan overnacht?**
- ☐ **camping**
- ☐ **vakantiewoning**
- ☐ **hotel/pension**
- ☐ **anders, ...**

Als de geënquêteerde niet vandaag is vertrokken vanuit zijn of haar woonplaats, is er gevraagd waar de geënquêteerde dan wel overnacht heeft.

3) Komt u vaker in de omgeving van Winterswijk?
1x per:
☐ **dag** ☐ **maand** ☐ **anders, ...**
☐ **week** ☐ **jaar**
Vooral:
☐ **in het weekend** ☐ **doordeweeks**

De frequentie van het bezoek van de geënquêteerde aan deze omgeving is gevraagd. Daarbij is gevraagd of de persoon voornamelijk in het weekend of doordeweeks zijn of haar tijd hier doorbrengt.

4) Waarom komt u hier?
☐ **omdat ik hier woon.** ☐ **vanwege het gebied.**
☐ **voor de rust, ont** ☐ **anders, ...**
spanning en stilte.

In deze vraag is naar de reden van de komst naar het gebied gevraagd.

5) Bent u hier met kinderen?
☐ **nee** ☐ **ja**

Aan de geënquêteerde is gevraagd of zij hier met kinderen zijn, of niet.

6) Wat voor activiteiten doet u graag tijdens uw verblijf in het gebied?

Bij deze vraag is naar de soort activiteiten gevraagd die de geënquêteerde in dit gebied doet. Van tevoren hebben wij rubrieken opgesteld om de uitwerking van de enquête te vereenvoudigen.

- ☐ **wandelen**
- ☐ **fietsen**
- ☐ **mountainbiken**
- ☐ **bezienswaardigheden bekijken**
- ☐ **trimmen/joggen**
- ☐ **hond uitlaten**
- ☐ **paardrijden**
- ☐ **anders, ...**

7) Wat valt u op aan dit landschap?

Bij deze vraag is geprobeerd de omgevingsintrinsieke factoren te achterhalen. Uit paragraaf 2.3 blijkt dat die bepalend zijn voor de beleving.

8) Wat valt u op aan de beplanting in dit gebied?

a) Weet u wat voor gewassen hier groeien?

Ook bij deze vraag is geprobeerd de omgevingsintrinsieke factoren te achterhalen. Bij vraag 8a is er specifiek gevraagd of de geënquêteerde weet welke gewassen op de percelen groeien om de herkenning en de algemene kennis van gewassen te achterhalen.

9) Hoe ziet uw ideale landschap eruit?

Bij deze vraag mocht de geënquêteerde alles antwoorden. Het ging hier om zijn of haar ideale landschap. Er is geprobeerd te achterhalen wat het verband tussen zijn/haar ideale landschap en de Achterhoek is. Op deze manier hebben wij geprobeerd te achterhalen wat de geënquêteerde er toe beweegt om hier te recreëren.
Uit paragraaf 2.3 blijkt dat behoeften, waar hier naar gevraagd wordt, bepalend zijn voor de beleving.

10) Kunt u oriëntatiepunten noemen die u in dit gebied gebruikt?

Om de herkenningspunten te achterhalen in het gebied is aan de geënquêteerde gevraagd naar oriëntatiepunten. Ook hier hebben wij van tevoren rubrieken opgesteld. Uit paragraaf 2.3 blijkt dat oriëntatie ook bepalend is voor de beleving.

- ☐ **kerktoren**
- ☐ **spoorlijn**
- ☐ **beplanting, ...**
- ☐ **bebouwing, ...**
- ☐ **anders, ...**
- ☐ **wegbewijzering**

11) Wat mist u in dit landschap?

Bij deze vraag was de geënquêteerde vrij om te antwoorden. De antwoorden op de vraag kunnen leiden tot verbeterpunten voor het gebied.
Er is gevraagd naar behoeften, die bepalend zijn voor de beleving.

12) Stoort u zich aan iets in dit landschap?

Bij deze vraag was de geënquêteerde vrij om te antwoorden. De antwoorden op de vraag kunnen leiden tot verbeterpunten voor het gebied.
Er is gevraagd naar behoeften, die bepalend zijn voor de beleving.

13) Mag ik vragen naar uw leeftijd?

Bij deze vraag is geprobeerd een beeld te krijgen van de leeftijdsklasse van de geënquêteerden die het gebied bezoeken.

☐ **0 – 5**	☐ **18 – 30**	☐ **51 – 60**
☐ **6 – 11**	☐ **31 – 40**	☐ **61 – 70**
☐ **12 – 17**	☐ **41 – 50**	☐ **71 en ouder**

14) Mag ik u vragen naar uw beroep?

Bij deze vraag is geprobeerd een beeld te krijgen van het opleidingsniveau van de geënquêteerden die het gebied bezoeken.

a) Wat is uw hoogst genoten opleidingsniveau?

☐ **lagere school**	☐ **LBO**
☐ **MAVO**	☐ **MBO**
☐ **HAVO**	☐ **HBO**
☐ **VWO**	☐ **Universitair**
☐ **VBO**	☐ **anders, ...**

Themavragen

Bij het stellen van de themavragen konden de geënquêteerden kiezen uit verschillende reeksen foto's. Per vraag moest de geënquêteerde één foto uitkiezen naar welke zijn voorkeur uitgaat en waarom. De vragen staan voor verschillende thema's. In deze paragraaf zal per vraag worden uitgelegd welk thema en welke achterliggende gedachte centraal heeft gestaan. Kort samengevat zijn dit de thema's:

1. Het aandeel bloemen
2. Bloemkleur
3. Perceelafscheidingen & bermen
4. Gewasvoorkeur
5. Perceelafscheiding
6. Grasvormen
7. Essen
8. Cultuurlijke versus natuurlijke oever
9. Grootschalig versus kleinschalig landschap
10. Watervormen
11. Open versus gesloten landschap
12. Ruigte
13. Verhardingtype
14. Rechte versus kromme wegen
15. Bebouwing
16. Gewasvariatie
17. Walnotenbomen
18. Koeien

Vraag 1: Aan welk grasland geeft u de voorkeur?

Bloempercentage
Bij deze vraag werd het gewenste aandeel bloemen in een weiland onderzocht. Er is hier gekozen voor: geen (A), weinig (B), matig (C) en veel (D) bloemen.

Vraag 2: Welke kleur van de wilde bloemen vindt u het mooist?

Bloemkleur
De kleur van de bloemen die op de akkers of weilanden aanwezig zijn, stond in deze vraag centraal. Geel (A) staat voor paardebloemen en boterbloemen, rood (B) voor klaprozen, wit (C) voor margrietjes en madeliefjes, blauw (D) voor korenbloemen. Daarbij is er ook nog een plaatje met een mengsel (E) van bloemkleuren. De kleur beïnvloedt de psychische functie voelen. 'Voelen' is volgens paragraaf 2.3 bepalend voor beleving.

Vraag 3: Welk grasland vindt u aantrekkelijker?

Perceelafscheidingen en bermen
Met deze vraag is onderzocht of de beplantingsvorm van de berm of akkerrand invloed heeft op de aantrekkingskracht van een perceel. Er is gekozen voor een groene vorm (A) en een bloemrijke vorm (B). Hier wordt het verschil tussen natuur en cultuur getoetst. In paragraaf 2.3 staat dat bij de beleving van een landschap vaak onderscheid wordt gemaakt tussen natuur en cultuur.

Vraag 4: Welk gewas vindt u het mooiste op de akker staan?

Gewasvoorkeur
Met behulp van deze vraag is geprobeerd de gewasvoorkeur te achterhalen. Er kon gekozen worden uit aardappelen (A), graan (B) en maïs (C). Deze gewasvormen komen allemaal voor in het gebied. Maïs staat pas relatief kort op de akkers. Dit gewas is in opkomst gekomen rond 1950. Het is dus een gewas dat niet van oudsher in het gebied geteeld werd. Graan en aardappelen daarentegen komen wel van oudsher in het gebied voor. De laatste ontwikkelingen zijn dan ook dat het aandeel maïs iets afneemt maar nog steeds groot is. Het aandeel granen, met name voor veevoeding, neemt weer wat toe. Volgens paragraaf 2.3 is het voor de beleving erg belangrijk dat de omgeving authentiek is.

Vraag 5: Welke perceelafscheiding vindt u het mooist?

Perceelafscheiding
Bij deze vraag is gekeken welke vorm van perceelafscheiding de voorkeur verdient. Er is gekozen voor een prikkeldraad met paal afscheiding (A), een heg (B) en een houtwal (C). Van oudsher komen er in het gebied veel houtwallen voor. Prikkeldraad is vooral in opkomst gekomen tijdens de ruilverkavelingen en de modernisering. Van invloed op de keuze zijn de hoogte, transparantie, natuurlijkheid en kleur. Ook hier spelen de factoren authenticiteit, natuurlijkheid en kleur een rol.

Vraag 6: Welke grasland ziet u het liefst?

Graslandtypen
Met deze vraag kon de geënquêteerde kiezen uit vier verschillende verschijningsvormen van graslanden. Er kon gekozen worden tussen bloeiend gras (A), kort gemaaid gras (B), gras met bloemen (C) en nat grasland met pitrus (D). De verschillen in de percelen komen voort uit verschillen in bemesting, gebruik en vochttoestand van de bodem.

Vraag 7: Welk beeld vindt u interessanter?

Essen
In het gebied komen van oudsher essen voor. Dit zijn kunstmatig verhoogde bouwlanden. Essen zijn kenmerkend voor het landschap in de Achterhoek. Bij deze vraag is gekeken of geënquêteerden dit aantrekkelijk vinden of niet. Bij deze vraag speelde de authenticiteit een belangrijke rol.

Vraag 8: Welke sloot vindt u het meest aantrekkelijk?

Cultuurlijke versus natuurlijke sloot
Met deze vraag werd gevraagd welk slootbeeld de geënquêteerde het liefst ziet: een sloot die vaak wordt schoongemaakt en waar geen oever- en waterbeplanting aanwezig is (A), een sloot die wordt schoongemaakt en waar oeverbeplanting langs staat (B), een sloot met waterbeplanting, waarvan de kanten vaak worden gemaaid (C), of een sloot waar zowel water- als oeverbeplanting aanwezig is (D).

Vraag 9: Naar welk landschap gaat uw voorkeur uit?

Grootschalig versus kleinschalig landschap
Met deze vraag kon de geënquêteerde kiezen uit een landschap waarin verscheidene elementen zoals heggen het beeld onderbreken en zorgen voor een kleinschalig landschap (A) of een grootschalig landschap (B).

Vraag 10: Welk landschap ziet u het liefst?

Watervormen
Op deze foto's staan verschillende vormen van water waar de geënquêteerde uit kon kiezen, namelijk: geen water (A), een poel (B) en een plasdras-situatie (C).

Vraag 11: Welk landschap ziet u het liefst?

Open versus gesloten landschap
Met deze vraag is achterhaald of de geënquêteerden voorkeur geven aan een gesloten landschap (A) of een open landschap (B). De behoefte aan afwisseling en de gewenste lengte van zichtlijnen werd met deze vraag ook onderzocht.

Vraag 12: Welk landschap ziet u het liefst?

Ruigte
Met deze vraag kon de geënquêteerde een keuze maken tussen verschillende gradaties van ruigte: een net landschap dat bestaat uit voornamelijk goed onderhouden en gemaaid grasland (B), een iets ruiger landschap waar een kleine variatie van begroeiingen op de akkers aanwezig is (C) en een landschap waar er een grote ruigte en water op de akkers aanwezig is. Ook de akker- en wegranden zijn ruiger (A). Hier werd gevraagd naar de tegenstelling natuur/ cultuur.

Vraag 13: Welke weg vindt u het mooist in het landschap?

Verhardingstype
De geënquêteerde kon kiezen verschillende soorten verhardingen, namelijk: zand (A), halfverharding (B), asfalt (C) en kinderkopjes (D). Van oudsher komen er in het gebied vooral zandwegen voor, net als andere zandwegen in Nederland zijn veel van deze wegen verhard. Halfverharding is met slecht weer beter begaanbaar dan een zandweg. De kinderkopjes komen van oudsher niet veel voor in het gebied. Bij deze vraag ging het om de authenticiteit.

Vraag 14: Welke weg vindt u het mooist in het landschap?

Rechte versus kromme wegen
De geënquêteerde kon kiezen tussen een kromming in de weg (A) en een rechte weg (B). In het landschap komen veel kromme wegen voor. Deze kromme, ronde wegen lopen vooral langs de rondingen van de essen.

Vraag 15: Welke bebouwing ziet u het liefst?

Bebouwing
In de streek komt van oudsher de boerderijvorm voor zoals in foto A is weergegeven. De betimmering onder de nok van deze boerderij is ossenkopbloedrood geverfd. Op foto B is een boerderij te zien waarbij uitbreiding heeft plaatsgevonden. Deze boerderij is voorzien van moderne stallen en/of silo's. Op foto C is een verbouwde boerderij weergegeven. Deze boerderij doet nu dienst als woonhuis. Het gebouw is verbouwd in een vorm die niet streekeigen is. Hier speelt de authenticiteit een belangrijke rol.

Vraag 16: Welk beeld ziet u het liefst?

Gewasvariatie
Met deze vraag zijn variaties in aantal soorten gewassen aangebracht. De geënquêteerde kon kiezen uit: 1 soort, gras (A); 2 soorten, gras en maïs (B); 2 soorten, gras en aardappelen (C) en 3 soorten, gras, maïs en aardappelen (D). Bij deze vraag hebben wij geprobeerd te achterhalen of de voorkeur uitgaat naar eentonigheid of variatie.

Vraag 17: Wat ziet u liever?

Walnotenbomen
Met deze vraag werd de populariteit van percelen met walnotenbomen onderzocht. De walnotenbomen moeten voor een multifunctioneel landgebruik zorgen. De producten van de bomen zijn noten en na een paar jaar notenhout. Onder de bomen kunnen verschillende soorten beplantingen groeien of kan vee grazen. Omdat een walnootboom voor houtproductie wordt gebruikt, worden de bomen nooit ouder dan ongeveer 25 jaar. Op plaatje A is geen notenboomgaard weergegeven en op plaatje B wel. In paragraaf 2.3 wordt aangegeven dat geënquêteerden ook een complete relatie kunnen hebben met nieuwe landschappen.

Vraag 18: Wat ziet u liever?

Koeien
Met deze vraag werd de populariteit van koeien in de wei achterhaald. Er is een plaatje met koeien in de wei (A) en een wei zonder koeien (B).

De laatste vraag: Wat vindt u de vijf belangrijkste foto's in dit landschap?

Bij deze laatste vraag werden alle gekozen antwoorden aan de geënquêteerde voorgelegd. De persoon kreeg op een bord 18 foto's te zien. Hier uit moest de geënquêteerde de 5 foto's kiezen die hij/zij het belangrijkst vindt voor dit landschap. Hiermee proberen wij een overzicht te krijgen van de thema's die belangrijk zijn voor de geënquêteerden.

3.3 Resultaten

De verdeling van de enquête in achtergrond- en opinievragen en themavragen heeft ertoe geleid dat wij twee verschillende uitslagen hebben gekregen. De achtergrond- en opinievragen geven een breed beeld met veel variaties van wat geënquêteerden van het landschap in het gebied vinden. Daarnaast hebben zij ook aangegeven wat belangrijk is en wat in hun ogen veranderd moet worden. De themavragen gaven een concreet beeld van wat de geënquêteerden het mooist en het belangrijkst vinden in een landschap.

De themavragen hebben allemaal een achterliggende gedachte, zoals in paragraaf 3.2 is uitgelegd. Aan de geënquêteerden is deze achterliggende gedachte niet uitgelegd. Zij hebben op basis van wat zij gezien hebben op de foto's antwoord gegeven.

In deze paragraaf komen per vraag de meest gegeven antwoorden ter sprake. Een compleet overzicht van de resultaten van de enquête is op CD-ROM op te vragen bij Plant Research International[5].

Achtergrond- en opinievragen

Vraag 1: Is de geënquêteerde man of vrouw?
In totaal zijn 100 enquêtes afgenomen van 56 mannen en 44 vrouwen. Wij hebben steeds één persoon aangewezen die uiteindelijk de doorslag gaf bij de antwoorden. Dit was noodzakelijk als meerdere personen aanwezig waren bij het enquêteren.

Vraag 2: Wat is uw woonplaats?
Er komen 21 personen uit het gebied. Er komen 30 personen uit Winterswijk en omgeving. Daarmee komen 51 geënquêteerden uit de directe omgeving van het onderzoeksgebied. Er komen 11 personen uit Duitsland. De Duitsers komen veelal uit Bocholt of Borken, net over de grens, of uit het Ruhrgebied. De overigen, 38 geïnterviewden, komen uit andere delen van Nederland.

5 *Bestellen resultaten enquête via:* hein.korevaar@wur.nl

Vraag 2a: Waar heeft u overnacht?
Hierop antwoordden 58 personen 'thuis'. Dit is niet verwonderlijk, omdat 51 personen uit het gebied komen. Wel betekent het dat slechts 7 personen dezelfde dag vanuit elders naar het gebied zijn gekomen. De overigen hebben in de omgeving overnacht op bijvoorbeeld een camping. Dit betekent dat de meeste geënquêteerden van buiten Winterswijk langer dan één dag in het gebied verblijven.

Vraag 3: Komt u vaker in de omgeving van Winterswijk?
Er komen 36 personen elke dag in het gebied; 15 personen komen één keer per week in het gebied. Samen zijn dit 51 personen; dit betekent echter niet dat dit dezelfde 51 personen zijn als bij vraag 2; op de campings staat een aantal stacaravans waarvan de eigenaren elk weekend van elders terugkeren. Opvallend is dat 21 geënquêteerden zeggen voor de eerste keer in het gebied te zijn.

Vraag 3a: Komt u vooral in het weekend of doordeweeks in het gebied?
Het overgrote deel van de geënquêteerden, 57 personen, komt zowel doordeweeks als in het weekend in het gebied.

Vraag 4: Waarom komt u hier?
Er geven 46 personen aan hier te komen vanwege het gebied, 34 personen komen hier vanwege de rust. Overigens voeren 26 personen andere redenen aan om naar het gebied te komen. De andere redenen staan in Bijlage II vermeld.

Vraag 5: Bent u hier met kinderen?
Er zijn 89 personen gekomen zonder kinderen. Dit houdt verband met de gemiddelde leeftijd van de geënquêteerden (zie ook vraag 13). De geënquêteerden met kinderen troffen wij voornamelijk op de campings aan.

Vraag 6: Wat voor activiteiten doet u graag tijdens uw verblijf in het gebied?
Fietsen werd hier verreweg het meest gekozen, door 83 personen. Ook wandelen is populair en werd door 40 personen genoemd. Buiten de campings hebben wij naast een paar bewoners, voornamelijk fietsers geïnterviewd.

Vraag 7: Wat valt u op aan dit landschap?
Op deze vraag werd een veelheid aan antwoorden gegeven. Achtereenvolgens zijn gevarieerd (33 keer), bos (26 keer), rust (25 keer), mooi (25 keer) en glooiing (14 keer) de meest gegeven antwoorden.

Vraag 8: Wat valt u op aan de beplanting in het gebied?
Het meest valt de geënquêteerden op dat de beplanting gevarieerd is, dit wordt door 25 personen genoemd. Daarnaast wordt vaak over de bermen gepraat (17 keer). Meestal is het de geënquêteerden opgevallen dat de laatste tijd meer bloemen in de berm te vinden zijn.

Veel geënquêteerden, 53 personen, praatten over het gevoel dat het landschap bij hen oproept. 14 personen vonden de beplanting mooi, 12 personen vonden de beplanting groen. Daarnaast worden ook natuur (5 keer), verbetering van het landschap (4 keer), verzorgd (3 keer), aangelegd (2 keer), bijzonder of zeldzaam (2 keer) genoemd.

Van de geënquêteerden geven 20 personen aan dat hen niks opvalt aan de beplanting.

Vraag 8a: Weet u wat voor gewassen hier groeien?
Van de geënquêteerden zeggen 13 personen nee. De geënquêteerden die het wel weten noemen maïs (78 keer), aardappelen (42 keer), gras en rogge (beide 27 keer) en graan (26 keer). Een aantal geënquêteerden (aantal is onbekend) merkt op dat er vroeger meer maïs was en dat dit nu minder lijkt te worden.

Vraag 9: Hoe ziet uw ideale landschap eruit?
'Zoals hier' hebben 47 personen gezegd, 19 personen hebben 'gevarieerd' gezegd. Daarnaast worden groen, natuur, bos en water als elementen van het ideale landschap genoemd.

Vraag 10: Kunt u oriëntatiepunten noemen die u in dit gebied gebruikt?
Van de geënquêteerden zijn 32 personen bekend in dit gebied en konden in eerste instantie geen oriëntatiepunten noemen. Aan deze geënquêteerden hebben wij gevraagd welke herkenningspunten zij noemen als zij iemand de weg moeten wijzen. Met deze vraag kwam wel informatie los. De geënquêteerden gebruiken hier veelal de bewegwijzering in het gebied. Dit wordt 32 keer genoemd. Ook volgen geënquêteerden routebeschrijvingen of kaarten (15 keer). De Grote Steen op de Wooldseweg wordt 20 keer genoemd.

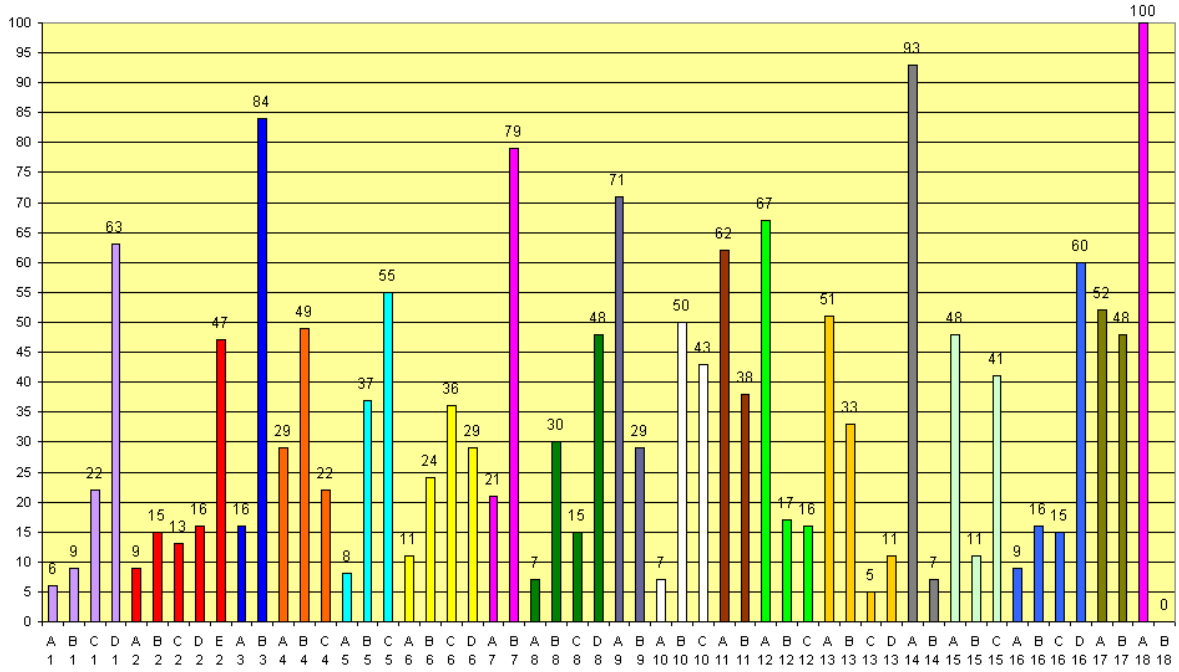
Vraag 11: Wat mist u in dit landschap?
Van de geënquêteerden missen 56 personen niets in het landschap. Water/beek, koeien, bankjes, wild en horeca worden door 6 tot 9 personen genoemd.

Vraag 12: Stoort u zich aan iets in dit landschap?
Van de geënquêteerden storen 58 personen zich aan niets in het landschap. Auto's en recreanten worden door respectievelijk 9 en 7 personen genoemd.

Vraag 13: Mag ik u vragen naar uw leeftijd?
De meeste geënquêteerden zijn 51 jaar of ouder, de drie oudste categorieën (51-60, 61-70 en 71 en ouder) zijn samen goed voor 59 personen. Er zijn maar 24 personen onder de 40 jaar bevraagd.

Vraag 14: Mag ik u vragen naar uw beroep?
Op deze vraag zijn verschillende antwoorden gegeven, hier zijn niet echt uitschieters in te zien. Landbouw is 12 keer genoemd en zorg is 11 keer genoemd.

Vraag 14a: Wat is uw hoogst genoten opleidingsniveau?
MBO wordt 32 keer genoemd. Op de tweede plaats, met 22 keer staat HBO. Ruim de helft van de geënquêteerden is hoger opgeleid.

Figuur 5. *Antwoorden op de themavragen (zie paragraaf 3.2).Boven de staven de aantallen keren dat een voorkeur werd uitgesproken.*

Themavragen

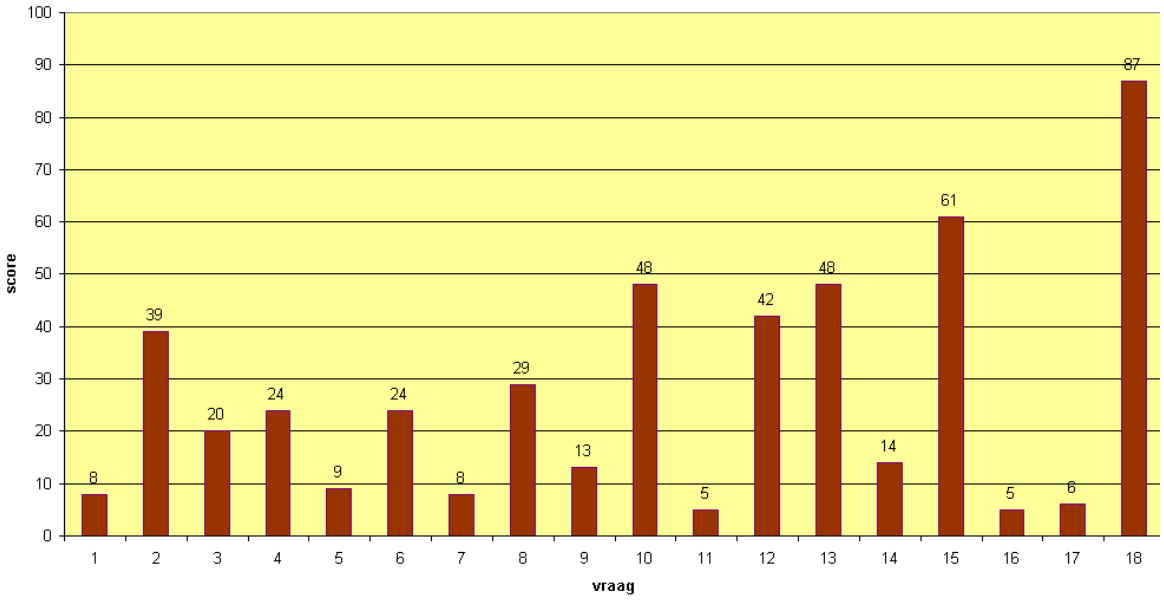
Veel geënquêteerden gaven op een aantal vragen hetzelfde antwoord. Zoals Figuur 5 laat zien, schieten een paar antwoorden enorm uit. Overduidelijk is te zien dat alle geënquêteerde mensen graag vee, in dit geval koeien, in de wei zien staan. Het antwoord op vraag 18: 'Wat is leven in de wei mooi om te zien.' Daarop volgend is de kronkelende weg ook vaak gekozen; dit is het antwoord op vraag 14. De geënquêteerden houden dus van slingerende wegen en niet van strakke rechte wegen. Ruige bermen langs een weiland, in vraag 3, hebben ook hoog gescoord. Mensen zien graag ruigere randen langs weilanden of bouwland. Ook de essen of hoogteverschillen tussen verschillende weilanden of bouwlanden, in vraag 7, spreekt geënquêteerden enorm aan. De laatste die echt uitspringt is het antwoord op vraag 9. De geënquêteerden zien liever een kleinschalig landschap dan een grootschalig landschap. Het is belangrijk om op te merken dat bij de keuzes van de antwoorden de geënquêteerden vaak hebben aangegeven dat een bepaalde foto mooi is. Ook gaven geënquêteerden aan dat teveel van hetzelfde ook niet goed is. De antwoorden betekenen dus niet dat de meest gekozen elementen overal aanwezig moeten zijn. Afwisseling is ook bij deze vragen, net zoals bij de achtergrond- en opinievragen, regelmatig genoemd.

De antwoorden op de overige themavragen liggen dichter bij elkaar in de buurt. De meningen van de geënquêteerden zijn op die vragen dus wat meer verdeeld. Een verklaring hiervoor is mogelijk met nader onderzoek te achterhalen.

Een ander onderdeel van de themavragen is een selectie van vijf belangrijkste elementen uit de antwoorden op de vragen. Uit de 18 antwoorden op de vragen mochten de geënquêteerden nog vijf elementen kiezen die zij het belangrijkst vinden. De keuzes van de vijf belangrijkste elementen zijn in de figuur hieronder weergegeven (Figuur 6). Hieruit blijkt dat de geënquêteerden wederom heel vaak kiezen voor de koeien in de wei, vraag 18. Er is echter wel op te merken dat het niet voor alle geënquêteerden even belangrijk is. Zij zien dus niet allemaal het liefst de koe in de wei staan. Een ander element dat veel geënquêteerden graag in het landschap terug zien komen is de boerderij, uit vraag 15. Hier is alleen geen

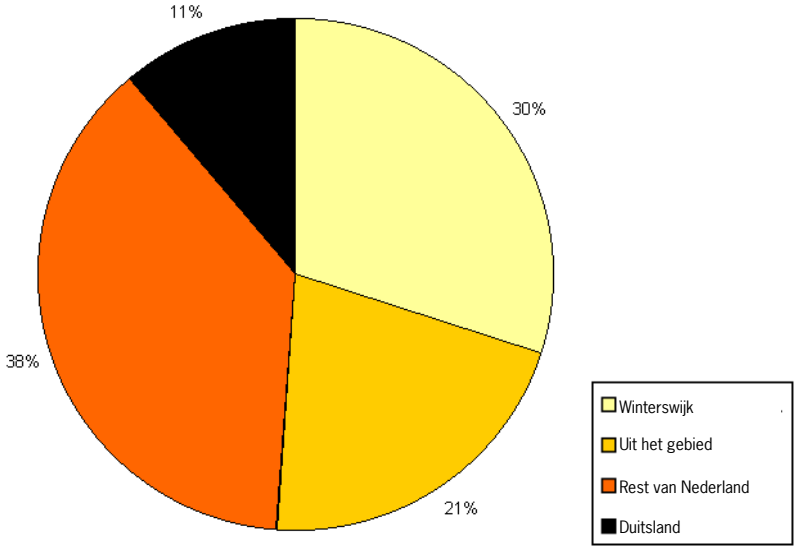
onderscheid gemaakt in het type boerderij. Het is een algemene conclusie dat geënquêteerden een boerderij graag zien terwijl zij door het landschap rijden of wandelen. Hierop volgend is net zoveel gekozen voor de aanwezigheid van water (vraag 10) als de aanwezigheid van wegen (vraag 13). Ook hier moet weer opgemerkt worden dat het type water of weg hier niet aangegeven wordt. De laatste antwoorden die er nog enigszins uitspringen en niet ver van elkaar liggen zijn de vragen 12 en 2. Bijna de helft van de geënquêteerden heeft gekozen voor het natuurlijk of cultuurlijk landschap. Net daaronder zit de bloemkleur op de weilanden.

Dit zijn de meest gekozen elementen in het landschap. De andere onderdelen worden wat minder vaak gekozen en zijn dus voor de meeste geënquêteerden minder belangrijk.

Figuur 6. *Antwoorden op de hoofdvragen naar de vijf belangrijkste elementen (zie paragraaf 3.2). Boven de staven de aantallen keren dat een voorkeur werd uitgesproken.*

Aangezien de keuzes van de geënquêteerden voor veel vragen nogal verschillend zijn, hebben wij ook nog gekeken of het misschien afhankelijk is van de herkomst van de geënquêteerden. Het grootste deel van de geënquêteerde mensen komt uit Nederland. Daarbij kan het onderscheid gemaakt worden tussen geënquêteerden uit Winterswijk, geënquêteerden die in de omgeving van het gebied wonen en geënquêteerden uit overige delen van Nederland. De rest van de geënquêteerden komt uit Duitsland (zie Figuur 7).

Figuur 7. Herkomst geënquêteerden.

De antwoorden in Tabel 1 zijn de meest voorkomende antwoorden per vraag en per groep. Uit de vergelijking van de gekozen antwoorden van de verschillende groepen kan echter weinig bijzonders opgemerkt worden. De meeste antwoorden van de verschillende groepen komen met elkaar overeen. Uit Tabel 1 blijkt dat Duitsers liever maïs (vraag 4) zien dan andere gewassen. Het verschil in keuze tussen de Nederlanders en Duitsers bij vraag 7 is misschien te wijten aan de beperking van de Duitse taal door de enquêteurs. Een andere conclusie die misschien getrokken mag worden is dat geënquêteerden uit het gebied eerder voor halfverharding kiezen en de meeste andere geënquêteerden voor zandpaden (vraag 13). Zandpaden zijn wel mooier maar om er dagelijks overheen te rijden is het niet praktisch. Wel mag geconcludeerd worden dat geënquêteerden die uit Winterswijk en het gebied komen weten welke bebouwing in het gebied hoort en dat zij die dus ook liever zien (vraag 15). Dit is meerdere malen aangegeven door de geënquêteerden uit het gebied. Nederlanders van buiten het gebied en Duitsers weten dat waarschijnlijk niet en kiezen liever voor een 'mooie' boerderij met een rieten dak.

Tabel 1. Verband tussen herkomst van de geënquêteerden en de antwoorden op de vragen.

	herkomst			
vraag	Winterswijk	Uit 't gebied	Nederland	Duitsland
1	D	D	D	D
2	E	E	E	E
3	B	B	B	B
4	B	B	B	C
5	C	C	C	B
6	C/D	C	C	D
7	B	B	B	A
8	D	D	D	B/D
9	A	A	A	B
10	B	B	C	B
11	A	A	A	A
12	A	A	A	A
13	A	B	A	A
14	A	A	A	A
15	A	A	C	C
16	D	D	D	D
17	A	A	A	B
18	A	A	A	A

3.4 Discussie

De enquête

Tijdens het afnemen van de enquête bleek dat een aantal foto's enige toelichting nodig had om te voorkomen dat de geënquêteerden om de 'verkeerde' redenen een foto zouden kiezen. Het nadeel was dat elke enquêteur dat anders deed. Het is mogelijk dat dit de uitkomsten van de enquête beïnvloed heeft.

Bij een aantal foto's heeft de 'onnatuurlijkheid' van de weergave waarschijnlijk ook keuzes beïnvloed.

De vragen die tijdens het enquêteren toelichting nodig hadden of die twijfelachtige foto's bevatten, zijn in de volgende alinea beschreven.

Achtergrond- en opinievragen

Bij vraag 2 in de opinievragen (Bent u vandaag vanuit uw woonplaats naar dit gebied gegaan?) kan een inconsequentie zijn opgetreden. Bij deze vraag werd gevraagd naar de woonplaats. De antwoorden zijn verdeeld in vier categorieën: Winterswijk en omgeving, uit het gebied, Nederland en Duitsland. Met name tussen de eerste twee kan verwarring zijn ontstaan bij het invullen en invoeren van de antwoorden. Een Winterswijker kan in het gebied wonen en vice versa. Ook de onduidelijkheid van het begrip gebied kan verwarring opwekken. Bij het invoeren van de enquête is de plaatsnaam gebruikt. Miste hoort bijvoorbeeld bij Winterswijk en omgeving, Woold hoort bij het gebied.

Themavragen

Vraag 2: de kleuren bij foto 2E zijn overdreven felgekleurd.

Vraag 3: het gaat bij deze vraag niet om het grasland maar om de berm. De bloemrijke berm ziet er niet realistisch uit.

Vraag 4: de gewassen werden niet door iedereen herkend. Sommigen dachten bijvoorbeeld dat de foto's maïs in drie seizoenen lieten zien. Bij deze vraag zijn de drie afgebeelde gewassen door de enquêteurs genoemd.

Vraag 6: foto 6D werd vaak met heide geassocieerd. Deze fotoreeks zou vooral verschillen in maaibeheer en bemesting moeten laten zien. Dit is echter niet bij alle enquêtes gemeld.

Vraag 7: bij foto 7B was het niet duidelijk dat het om een es gaat. Menigeen zag het aan voor een poel of een sloot. Bij deze foto is benadrukt dat het om een es of een verhoging in het landschap gaat.

Vraag 10: de kleuren van foto 10B werden vaak onnatuurlijk genoemd.

Vraag 11: de witte vlek op foto 11B werd soms geassocieerd met slecht weer.

Vraag 13: het was soms nodig toe te lichten dat het om het bestratingsmateriaal ging bij deze weg. Ook het verschil tussen A en B was niet duidelijk. Bij de toelichting hebben wij vermeld dat het om een zandweg (A) en een halfverharde weg (B) ging.

Vraag 14: deze vraag was een zoekplaatje. Uiteindelijk hebben wij aan iedereen duidelijk gemaakt dat het om een bochtige (A) dan wel een rechte weg (B) ging.

Vraag 16: net als bij vraag 4 hebben wij toegelicht welke gewassen op de foto te zien zijn. Veel geënquêteerden hebben voor de gewassen en niet voor de afwisseling gekozen.

Vraag 17: foto 17B werd soms geassocieerd met fruitbomen. In dat geval hebben wij gezegd dat het ging om notenbomen.

Ondanks al deze harde cijfers uit de themavragen blijft het belangrijk om in het achterhoofd te houden dat ieder mens een andere redenatie heeft voor bepaalde keuzes. De enquête vraagt naar belevingen en

meningen van geënquêteerden. Dat is natuurlijk een gevoelskwestie, vermengd met de achtergrond van de geënquêteerden. Ook de conclusies die eruit getrokken kunnen worden, moeten met enige voorzichtigheid bekeken worden. De resultaten van de themavragen liggen soms niet ver van elkaar en de doorslag wordt wel eens door één stem bepaald. Er is niet in alle gevallen een overduidelijke uitkomst.

Aanpak

Wij hebben voornamelijk mensen aangesproken die aan het fietsen of aan het uitrusten waren. Het klaarzetten en opruimen van de enquête kostte meer tijd dan wij aanvankelijk dachten. Het was daarom handig om een aantal enquêtes na elkaar op dezelfde plek af te nemen. Het overgrote deel van de aangesproken mensen was zeer enthousiast om mee te werken. Na een korte introductie van het doel en de omvang van de enquête zijn wij begonnen met de open vragen. De meeste geënquêteerden waren erg open in hun antwoorden. Zelfs als wij vroegen naar de leeftijd kregen wij meestal direct antwoord. De vragen met de foto's waren het hoogtepunt van de enquête. Dit sprak iedereen direct aan. Zelfs dreinende kinderen werden gemotiveerd om even te blijven staan. Wel was het nodig de geënquêteerden steeds naar de reden van hun keuze te vragen. Het antwoord op deze vraag was vaak erg moeilijk. Dit is ook een van de redenen waarom de motivatie van de keuze vaak ontbreekt. Het is ook de persoonlijke instelling van de geënquêteerde die bepalend is. De ene mens kan beter zijn keuzes motiveren en weidt meer uit, een ander is wat kortaf.

Het tijdstip van enquêteren

Het moment van enquêteren heeft, om meerdere redenen, invloed op de resultaten. Zondag 1 juni, de zondag na Hemelvaart, was een succesvolle dag. Mede door het mooie weer hebben wij deze dag met twee groepjes ongeveer 30 geënquêteerden ondervraagd. Tijdens de rest van de week was het weer prachtig, wat waarschijnlijk heeft geleid tot voldoende afgenomen enquêtes (rond de 100 stuks). Er waren beduidend minder recreanten in het gebied aanwezig, zeker op donderdag toen de weersvoorspellingen minder gunstig waren. Per dag hebben wij per groep acht tot tien enquêtes afgenomen. De week tussen Hemelvaart en Pinksteren was geen schoolvakantie. Dat kan de reden zijn waarom wij weinig jonge mensen zijn tegengekomen.

4. Beoordeling percelen

De vraag of de percelen van de bedrijven die deelnemen aan het project Multifunctionele Gras- en Bouwlanden een verhogend effect hebben op de beleving van het landschap werd eveneens getoetst. De ligging van deze percelen is weergegeven in Figuur 8. Een volledig overzicht met legenda van deze figuur is opgenomen in Bijlage II. In dit hoofdstuk beschrijven wij de aanpak en de resultaten van deze beoordeling. Ook is een discussie opgenomen waarin wij aangeven welke risico's (zwakheden, onvolledigheden) deze toetsing heeft.

Figuur 8. Betrokken percelen van de aan het project Multifunctionele Gras- en Bouwlanden deelnemende bedrijven.

4.1 Aanpak

De beoordeling heeft plaatsgevonden op 6 juni 2003. Dit was de laatste dag van het veldwerk, na het afnemen van de enquêtes.

De percelen zijn door drie of zes personen individueel in het veld beoordeeld. Deze manier van beoordelen stelt ons in staat om een overzicht van de gekozen criteria te krijgen. Deze criteria waaruit gekozen kon worden zijn vooraf door ons vastgesteld (zie Bijlage III). Door middel van een individuele beoordeling kan achteraf onderzocht worden of onze uitkomsten samenhang vertonen, ofwel consistent zijn.

Er os gekozen voor veldonderzoek omdat op deze manier de percelen beoordeeld konden worden op de themavragen die hieronder staan vermeld. Deze thema's zijn ook gebruikt voor het opstellen van de enquête (zie paragraaf 3.2).

Thema 1: Wat is het aandeel bloemen op het perceel?
Thema 2: Wat is de kleur van de bloemen op het perceel?
Thema 3: Wat is het aandeel bloemen dat in de bermen aanwezig is?
Thema 4: Welk gewas wordt verbouwd op het perceel?
Thema 5: Wat voor een perceelafscheiding is toegepast?
Thema 6: Wat voor type grasland is op het perceel aanwezig?
Thema 7: Is er sprake van een es?
Thema 8: In welke mate is de aanwezige sloot natuurlijk of gecultiveerd?
Thema 9: Is het perceel grootschalig of kleinschalig?
Thema 10: Is er water aanwezig en zo ja in welke vorm?
Thema 11: Bevindt het perceel zich in een open of een gesloten landschap?
Thema 12: In welke mate is er sprake van ruigte?
Thema 13: Wat voor type verharding heeft de aangrenzende weg aan het perceel?
Thema 14: In welke mate zijn de wegen recht of krom?
Thema 15: Is er bebouwing aanwezig en zo ja wat voor soort?
Thema 16: In welke mate is er sprake van afwisseling?
Thema 17: Bevinden zich walnotenbomen op het perceel?
Thema 18: In welke mate zijn koeien aanwezig op het perceel?
Thema 19: Is het gras gemaaid?
Thema 20: In welke mate heeft het perceel potentie?
(Hierbij is gekeken naar de ligging, het ontwikkelingsstadium van het gewas en de mate waarin de mogelijkheid bestaat dat het gewas zich in de toekomst positief verder kan ontwikkelen met betrekking tot de beleving door mensen.)

Naast de 28 percelen hebben wij ook acht referentiepercelen meegenomen en beoordeeld (zie Bijlage II). Deze referentiepercelen zijn percelen die niet deelnemen aan het programma Multifunctionele bouw- en graslanden. Deze referentiepercelen (zie Figuur 9) zijn meegenomen in het onderzoek om te kijken of er verschillen in beleving zijn tussen de referentiepercelen en de deelnemende percelen.

De acht referentiepercelen moesten aan een aantal voorwaarden voldoen: ten eerste moesten zij verspreid over het studiegebied liggen. Hierdoor is voorkomen dat er een eenzijdig beeld van de referentiepercelen zou ontstaan. Ten tweede moest de keuze van gewassoorten een afspiegeling zijn van de gewassen die aanwezig zijn op de deelnemende percelen. Er is gekozen om drie graslanden, twee graanvelden, twee maïspercelen en één aardappelveld te beoordelen.

De beoordeling heeft plaatsgevonden op 6 juni 2003. Dit was de laatste dag van het veldwerk, na het afnemen van de enquêtes.

Figuur 9. Ligging referentiepercelen.

4.2 Resultaten

De resultaten van de beoordelingen van de percelen zijn verwerkt in een database (zie Bijlage III). Daarbij is gekeken hoe betrouwbaar de uitkomsten van deze beoordelingen zijn.

Bij de verwerking van de individuele beoordeling is er gekeken naar de onderlinge consistentie, met andere woorden: hoeveel personen geven dezelfde beoordeling over een perceel?

In het voorbeeld (zie Figuur 10) wordt aan de hand van perceel 1 uitgelegd hoe wij deze consistentie hebben onderzocht.

De kleurgradaties die in de figuur worden gebruikt, geven aan hoe vaak dezelfde score is gekozen. Bij thema 1 is door vijf personen score 1 toegekend. Daarom zijn deze scores oranje gemarkeerd, zoals in de legenda staat aangegeven. Voor score 2 is maar één keer gekozen; die heeft daarom de kleur geel.

Thema	1	2	3	4	5
Perceel 1	1	gl	1	gl	hk
	1	x	1	gl	hk
	1	x	1	gl	ht
	1	x	2	gl	ht
	1	x	2	gl	ht
	2	x	3	gl	ht

Legenda:

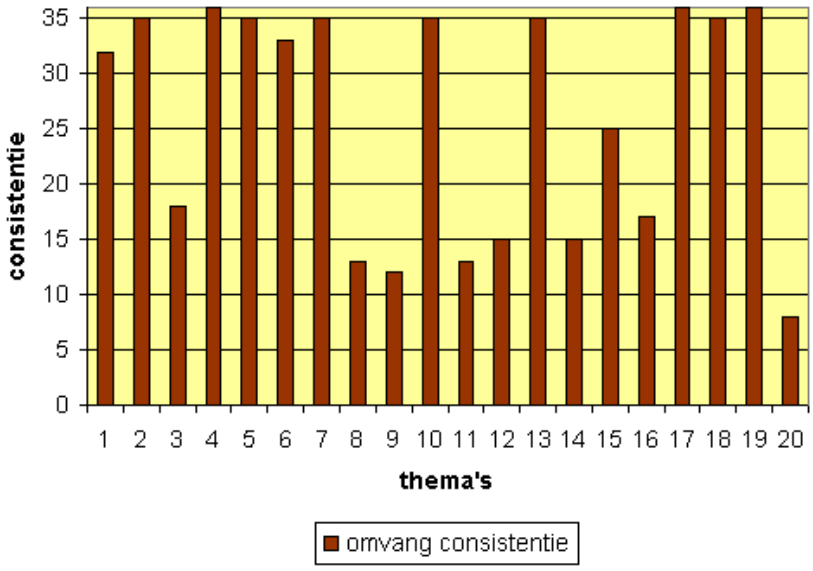
Gradatie	Consistentie van aantal personen
	= 1
	= 2
	= 3
	= 4
	= 5
	= 6

Figuur 10. Voorbeeldkolom.

Zo is ook zichtbaar in de figuur dat voor perceel 1 iedereen inzake thema 5 de score 'gl' heeft toegekend. De beoordeling is eenduidig: Perceel 1 wordt hier dus duidelijk als grasland 'gl' getypeerd. Als een kolom kleurgradiënt 6 heeft, dan is de beoordeling eenduidig en de score maximaal consistent.

Wij hebben bepaald dat de beoordeling als consistent wordt aangemerkt als er meer dan 2/3 van de scores hetzelfde is. Over thema 3 in het voorbeeld van Figuur 10 waren de meningen verdeeld; er zijn verschillende scores toegekend. Geen van de scores bereikt de meerderheid van 2/3. Bij thema 3 is de scoretoekenning inconsistent en kan het perceel niet eenduidig beoordeeld worden op dit thema (zie voor een overzicht van inconsistentie Bijlage IV).

De percelen werden in totaal op 20 thema's beoordeeld. Wij hebben vastgesteld dat als een perceel voor 13 of meer thema's consistent door ons werd beoordeeld, dit perceel als geheel als eenduidig is aan te merken.

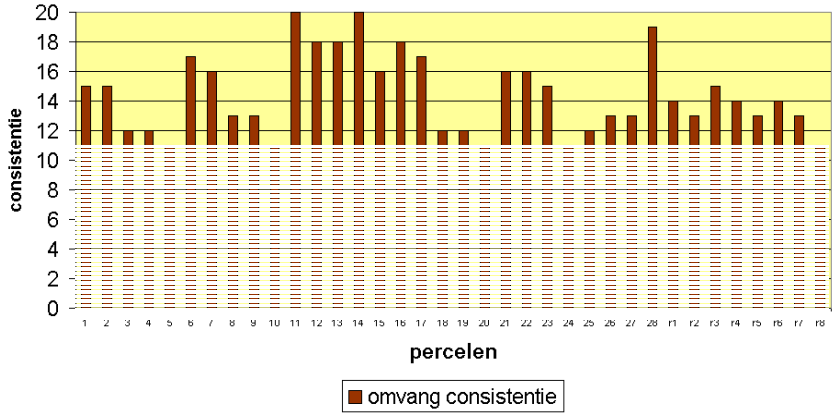
Figuur 11. Omvang consistentie thema's.

Uit Figuur 11 blijkt dat de beoordeling van de vragen 1, 2, 4, 5, 6, 7, 10, 13, 17, 18 en 19 het meest consistent is; het oordeel is eenduidig.

Als het oordeel eenduidig is, dan is de consistentie groot. Dit blijkt vooral voor te komen bij thema's waar de beoordelaar kon kiezen uit gradaties, zoals geen, weinig, matig, veel, zeer veel.

Een uitzondering is thema 15, waarbij de bebouwing onderzocht moest worden. De beoordelingen zijn verschillend, maar de scores waaruit gekozen kon worden, liggen dichtbij elkaar (zie Bijlage III). Bij dit thema kon gekozen worden uit een originele boerderij met een ossenbloedrode kleur van de betimmering aan de nok, een boerderij waarbij deze kleur afwijkend was, een boerderij waarbij moderne silo's en stallen aanwezig waren, een moderne verbouwde boerderij en een vervallen boerderij (krot).

Deze keuzemogelijkheden liggen dicht bij elkaar. Echter, onze oordelen waren verdeeld, met name of een stal modern of authentiek was. Dit thema kan dan ook gezien worden als een twijfelgeval.

Figuur 12. Omvang consistentie percelen.

Uit Figuur 12 blijkt dat de percelen 1, 2, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 23 en 28 een hoge mate van consistente beoordelingen kregen. Dit geldt ook voor de referentie-percelen r1, r3, r4 en r6. Bij deze percelen geldt dat voor 13 of meer thema's deze consistent werden beoordeeld en de beoordeling van dit perceel als eenduidig is aan te merken.

4.3 Discussie

Uit de resultaten blijkt dat niet alle thema's en percelen consistent beoordeeld zijn. Deze inconsistentie komt vooral voor bij de vragen waar een keuze gemaakt moest worden tussen gradaties, zoals: geen, weinig, matig, veel en heel veel. Deze antwoorden zijn gebaseerd op verschillende interpretaties van de waarnemers, resulterend in veel verschillende antwoorden. Van tevoren is er geen eenduidig referentiebeeld afgesproken waaraan gerefereerd kon worden. Daarom heeft iedereen een ander referentiebeeld gebruikt om de percelen mee te vergelijken.

Zo bleek achteraf bijvoorbeeld ook dat het thema groot- en kleinschaligheid soms werd bekeken vanuit het gebied zelf en in andere gevallen werd vergeleken met bijvoorbeeld Friesland. Ook zijn wij tijdens de beoordeling al enigszins gevoed door het gebied, doordat wij al langere tijd in het gebied waren. Daardoor was ons gevoel over klein- en wat grootschalig een beetje vertroebeld geraakt.

Ook is het van belang dat de keuzemogelijkheden van de antwoorden afgebakend worden. Dit bleek niet helemaal het geval bij thema 20 te zijn, waar om de potentie van het perceel werd gevraagd. De één keek naar de ligging ten opzichte van de weg en de andere keek naar de mogelijkheid van ontwikkeling van de bloemen en gewassen in de toekomst.

Vanwege tijdgebrek zijn niet alle percelen door ons allen beoordeeld, maar door drie personen. Deze percelen zijn: 6, 7, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21, 27 en 28.

Een ander punt is dat de score van sommige thema's afhing van percelen die seizoensgebonden waren. Daardoor kan een vertekend beeld ontstaan.

Op percelen waar net gemaaid was, is mogelijk op bloemrijkheid laag gescoord. Dit kan een vertekend beeld opleveren als blijkt dat het perceel er de rest van het jaar wel bloemrijk bij ligt. In dit geval geeft het moment van beoordelen een vertekend beeld.

Alle bovengenoemde invloeden spelen een rol bij de uitslag van de resultaten. Het is daarom belangrijk om te weten dat de resultaten betwist kunnen worden. Daarom is voorzichtigheid gewenst bij het trekken van harde conclusies.

5. Percelen en beleving

De laatste stap, het vergelijken van de wensen met de werkelijkheid, wordt in dit hoofdstuk gezet. De centrale vraag in dit onderzoek is: 'Leiden de aanpassingen in grondgebruik tot een verhoging van de belevingswaarde van het landschap in de omgeving van Winterswijk?'. Wij hebben in dit onderzoek gekeken naar wat de gebruikers van het gebied graag zien in het landschap. Vervolgens hebben wij een aantal van de deelnemende percelen van het project Multifunctionele Gras- en Bouwlanden bekeken en beoordeeld.

Aanpak

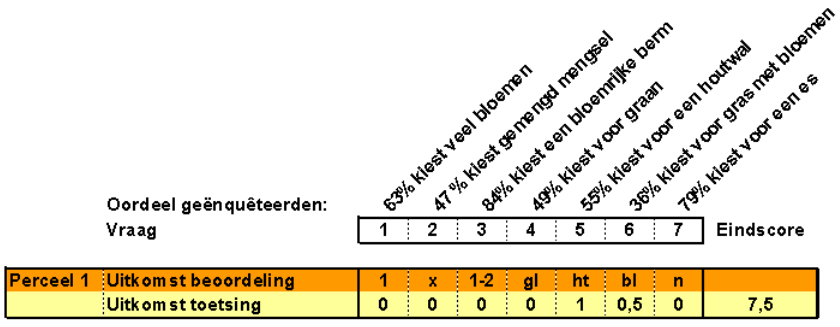
In het kort komt de toetsing erop neer dat wij de percelen met de meest gekozen foto vergelijken. Lijkt het perceel sterk op de gekozen foto, dan krijgt het perceel een score 1 (zie als voorbeeld Figuur 13). Lijkt het perceel niet op de foto, dan krijgt het perceel een score 0. Lijkt het perceel een beetje op de foto, of komt het in de buurt, dan krijgt het perceel een score 0,5. Het is in dit geval niet realistisch om voor meer dan drie categorieën (0, 0,5 en 1) te kiezen. Ten eerste omdat de foto's in de enquête extremen weergeven: ze zijn niet altijd realistisch. Ten tweede omdat onze oordelen bij het invullen van de toetsing in het veld sterk wisselen.

Elk perceel krijgt per foto, dus per element, een score. Deze scores opgeteld vormen de eindscore. Deze score ligt tussen 0 en 18. Hoe hoger het perceel scoort, hoe meer het perceel voldoet aan de wensen van de geënquêteerden. Score 18 is echter niet haalbaar. Het is niet mogelijk om zowel veel kleuren bloemen, als graan, als houtwallen, als natuurlijke sloten, als koeien, enzovoort in één perceel aan te treffen. Bovendien zijn sommige wensen onverenigbaar.

Deze score moet dus met enige zorg behandeld worden; het is op sommige punten een betwistbaar resultaat. Dit wordt versterkt door een aantal factoren, zoals de inconsistentie in de beoordeling van de percelen door ons.

De scores en eindscores zijn in Bijlage V in tabelvorm opgenomen.

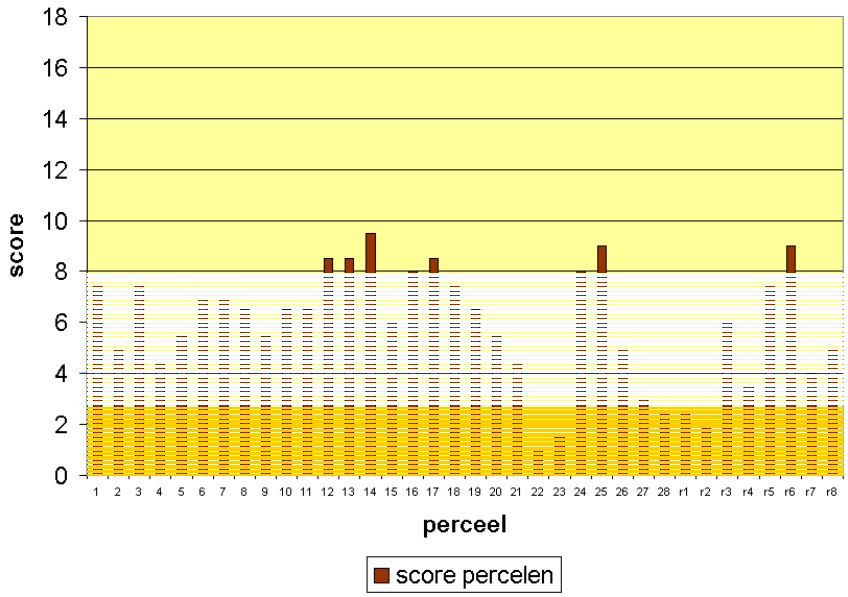
Wij hebben ervoor gekozen om de percelen niet te vergelijken met de minst gekozen foto om de volgende reden: de geënquêteerden hebben de mooiste foto gekozen uit 2, 3, 4 en soms 5 opties. De overige foto's blijven liggen. Het is niet zeker of de minst gekozen foto ook automatisch het minst wenselijke beeld is. Om dit duidelijk te krijgen, hadden wij in de enquête aan de geënquêteerden moeten vragen wat ze het minst graag zien.

Figuur 13. Voorbeeld score percelen.

Laag en hoog scorende percelen

Uit Figuur 14 blijkt dat de percelen: 12, 13, 14, 16, 17, 24, 25 en r6 hoog scoren. De percelen 22, 23, 27, 28, r1, r2 en r4 scoren laag. Deze percelen zijn positieve en negatieve uitschieters binnen de toetsing.

Figuur 14. Score toetsing percelen.

De percelen met een hoge score behalen veel punten op de thema's:

4: Gewas op het perceel; gewenst is graan. Op 5 van de 8 hoogscorende percelen wordt graan verbouwd.

5: Perceelafscheiding; gewenst is houtwal. Rond 7 van de 8 hoogscorende percelen staan houtwallen.

9: Grootschalig of kleinschalig; gewenst is kleinschalig; 6 van de 8 hoogscorende percelen wordt aangemerkt als kleinschalig.

11: Open of gesloten landschap; gewenst is gesloten; 5 van de 8 hoogscorende percelen is gesloten; 2 van de percelen scoren gemiddeld

13: Type verharding van de weg aangrenzend aan het perceel; gewenst is zand. Van de 8 percelen hebben 7 percelen een aangrenzende zandweg.

16: Afwisseling; gewenst is veel afwisseling; 3 van de 8 scoren hoog; 4 van de 8 scoren gemiddeld.

17: Walnoten; gewenst is geen. Op geen van de hoog scorende percelen zijn walnoten aangetroffen.

De percelen met een lage score laten veel punten liggen op bijna alle thema's. Een uitzondering hierop is thema 17. Op dit thema scoorden bijna alle percelen punten. Dit kwam omdat bij dit thema de walnotenbomen werden beoordeeld. De geënquêteerden vonden deze walnotenbomen niet aantrekkelijk. Op alle percelen, met uitzondering van perceel 1, waren geen walnotenbomen aanwezig en daarom voldeden de percelen voor dit thema aan de wens van de geënquêteerden.

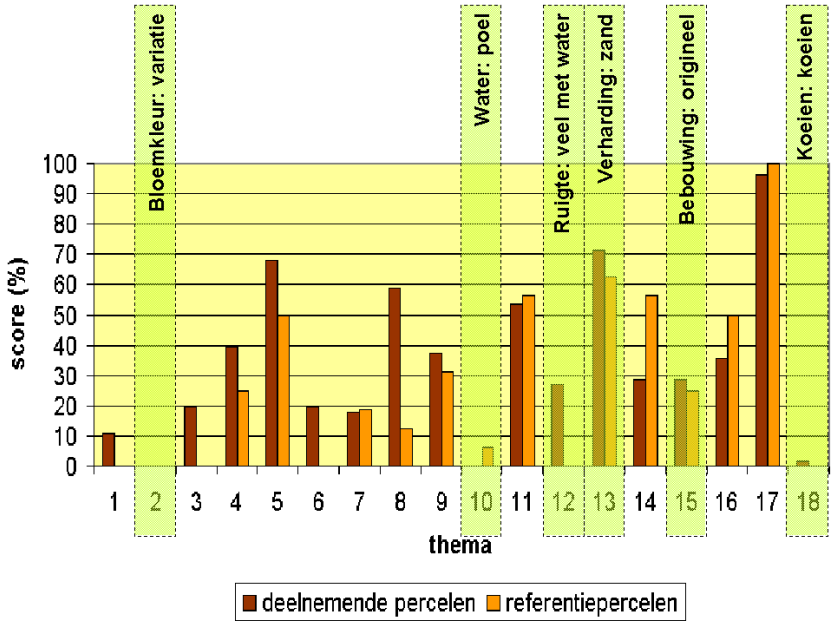
Score per thema

In Figuur 15 is de uitkomt van de toetsing per thema weergegeven. In deze figuur zijn tevens de verschillen in score te zien tussen de deelnemende percelen en de referentie-percelen.

Uit de grafiek is af te lezen op welke thema's de percelen hoog of laag scoren.

De percelen scoren op thema 17 zeer hoog. Bij dit thema werd beoordeeld of er een walnotenboom op het perceel aanwezig was. Dat de referentiepercelen hoger scoren dan de deelnemende percelen komt doordat er op perceel één (een deelnemend perceel) walnotenbomen stonden. Geënquêteerden vonden dit niet aantrekkelijk. Op de referentiepercelen stonden geen walnootbomen. Daarom scoort dit thema hierbij 100%.

Op de thema's 2, 10 en 18 scoren de percelen laag:
Thema 2: er zijn geen percelen met gemengde bloemkleuren aangetroffen,
Thema 10: er zijn bijna geen percelen met poelen,
Thema 18: er zijn nauwelijks koeien in de wei aangetroffen.

Figuur 15. Uitkomst toetsing van deelnemende en referentiepercelen.

In de laatste vraag van de enquête vroegen wij de geënquêteerden wat zij de vijf belangrijkste thema's voor het gebied vonden.

Het plaatje van thema 18 werd het meest gekozen. Daarop volgden de thema's 15, 10, 13, 12 en 2. Op deze thema's, met uitzondering van thema 13, scoorden de percelen onder de 30%. Dit betekent dat de meeste thema's die de geënquêteerden belangrijk vonden niet terug te vinden waren op de percelen.

6. Conclusie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies en aanbevelingen beschreven. De aanbevelingen hebben betrekking hebben op de enquête en de beoordeling van de percelen. Verder geven wij aanbevelingen over hoe Plant Research International verder kan gaan met het programma Multifunctionele Gras- en Bouwlanden.

Eindconclusie

De centrale vraag in dit onderzoek was:
'Leiden de aanpassingen in grondgebruik tot een verhoging van de belevingswaarde van het landschap in de omgeving van Winterswijk?'

Het project Multifunctionele Gras- en Bouwlanden draagt positief bij aan de beleving::

\+ **Het brengt meer variatie in het gebied**
Uit de opmerkingen die tijdens de enquête zijn gemaakt is te concluderen dat variatie erg belangrijk is. De aanpassingen in het grondgebruik voegen variatie toe aan het landschap en dragen daardoor bij aan de beleving. Het maakt daarom niet uit welk gewas op de akker staat, als er maar variatie is.

\+ **De bloemrijke bermen worden gewaardeerd**
Doordat de bermen de laatste jaren minder worden gemaaid en er minder gif wordt gebruikt, zijn de bermen bloemrijker geworden. Dit is wat de geënquêteerden opvalt en wat zij ook waarderen.

\+ **Monocultuur maïs verdwijnt**
Het aantal percelen waar maïs op wordt verbouwd, is de laatste jaren afgenomen. Dit viel de geënquêteerden op en dat waardeerden zij ook.

\+ **Percelen liggen naast zandwegen**
De meeste percelen die deelnemen aan het programma liggen langs zandwegen. Zandwegen worden als positief ervaren door de geënquêteerden. Ondanks dat de meeste geënquêteerden fietsers waren en zij de zanderige wegen lastig vonden om te fietsen, zouden zij het zandpad niet willen missen. Zij vinden dit bij het gebied horen en het geeft een avontuurlijk karakter.

Percelen voldoen op dit moment niet aan de wens van de geënquêteerden:

\- **Er is weinig variatie aan kleur**
Op de percelen is weinig variatie aan kleur aan getroffen. Veel percelen waren net gemaaid zodat er in sommige gevallen helemaal geen bloemen aanwezig waren. Andere percelen hadden bloemen maar deze waren dat eentonig van kleur. De geënquêteerden zien graag een variatie aan kleuren.

\- **Er zijn te weinig poelen**
In en langs de percelen zijn weinig poelen aangetroffen. Dit is een element van water dat geënquêteerden erg aantrekkelijk vinden en dat zij ook graag in het gebied willen zien.

\- **Het is niet ruig genoeg**
De percelen zijn niet allemaal ruig genoeg. Wat uit de enquête is gebleken is dat ruigte erg positief wordt ervaren. Percelen die ruig gevonden werden, waren de percelen met een grasmengsel en die niet werden gemaaid.

- **Er is te weinig originele bebouwing**
  In de omgeving van de percelen was in sommige gevallen bebouwing aanwezig. Het betrof meestal een boerderij die niet meer in originele staat verkeerde. Graag willen geënquêteerden boerderijen met de ossenbloedrode kleur van de betimmering in de nok zien, omdat zij dit bij de steek vinden horen.

- **Er zijn te weinig koeien in de wei**
  Op de percelen lopen te weinig koeien rond. Geënquêteerden hebben aangegeven dat dit jammer is. Zij associëren de koe met het landelijk gebied en zouden de koe graag meer in de wei willen zien. De koe heeft een hoge aaibaarheidsfactor.

Aanbevelingen project Multifunctionele Gras- en Bouwlanden

+ **Meer afwisseling kan worden gerealiseerd door meer percelen mee te laten doen aan het project**
  Als er meer percelen deelnemen aan het programma, kan er gemakkelijker worden ingespeeld om in het gehele gebied nog meer variatie te verkrijgen. Hierdoor onstaat er een overzichtelijk beeld van wat er op de percelen verbouwd wordt. Hoe meer percelen deelnemen aan het programma, hoe groter de variatie aan gewassen kan worden.

+ **Project onder de aandacht van recreanten brengen**
  De recreant ervaart dat het gebied iets authentieks in zich heeft. Het programma zorgt ervoor dat oude cultuurhistorische elementen en gewassen weer terug in het landschap komen. Dit is iets wat de recreant vaak onbewust ervaart. Door deze verandering onder de aandacht van de recreant te brengen, wordt de waardering voor het landschap en het programma vergroot.

Aanbevelingen vervolgonderzoek

- **Foto's (enquête)**
  Sommige foto's waren niet duidelijk genoeg. Voor een eventuele vervolgenquête moeten deze plaatjes dus duidelijker worden. Een aantal plaatjes was niet duidelijk omdat de beeldkwaliteit te wensen overliet. Dit was voornamelijk het geval bij plaatje 7B en in mindere mate ook de plaatjes van vraag 12. Ook was bij vraag 13 het onderscheid tussen de zandweg en de halfverharde weg soms niet geheel duidelijk. In een enkel geval was de beeldkwaliteit van een plaatje wel goed, maar kwam de achterliggende gedachte niet goed tot zijn recht. Dit is het geval bij vraag 16.

- **Criteria afbakenen (beoordeling)**
  Om de inconsistentie te verkleinen bij het beoordelen van de percelen bevelen wij aan om van tevoren een referentiebeeld af te spreken. Iedereen kan de percelen dan vergelijken met hetzelfde beeld. Er moet ook goed afgesproken worden welke elementen die het perceel beïnvloeden, worden meegenomen bij de beoordeling en welke niet. Bijvoorbeeld: moet de dichtstbijzijnde boerderij te vinden zijn binnen het gezichtsveld als je naar het perceel kijkt, of mag je daarvoor ook achterom kijken?

  Ook bevelen wij aan om de percelen te laten beoordelen door mensen die totaal geen binding met het gebied hebben. Als je, zoals wij, voor het beoordelen van de percelen drie dagen door het gebied hebt gefietst om enquêtes af te nemen, kijk je met hele andere ogen naar het gebied.

  Om de inconsistentie te verkleinen bevelen wij aan om de gradatie bij de vragen te verkleinen. Bij deze toetsing kon er gekozen worden uit een gradatie van vijf. Als er gekozen kan worden uit een

gradatie van drie zal dit minder variatie in antwoorden opleveren. Daarbij moet het referentiebeeld duidelijk worden afgebakend.

Verder bevelen wij aan om de beoordeling van percelen op meerdere momenten in het jaar uit te voeren. De beoordeling is een momentopname. Bij voorkeur een beoordeling in elk jaargetijde, omdat het landschap in ieder seizoen anders beleefd wordt.

Literatuurlijst

Berg, A.E. van den.
Landschapsbeleving en Cultuurhistorie. Een theoretische en empirische verkenning van de invloed van cultuurhistorie op de beleving van het landschap, Alterra, 2002, rapport 582.

Coeterier, J.F.
Hoe beleven wij onze omgeving?
Resultaten van 25 jaar omgevingspsychologisch onderzoek in stad en landschap, Wijchen, 2000.

Damrink, M., e.a..
Dictaat: Landschapsbouw, Velp, 1997

Hofsink, H.C.
Amsterdam en haar Ommelanden; wat willen de bezoekers?
LEI, Den Haag, 2001, rapport 40105.

Oerlemans, I.
Multifunctioneel bouw- en grasland, uitgave van Citaat, Velp, z.j.

Oerlemans, I.
Meervoudig Duurzaam Landgebruik, Samenwerken aan nieuwe vormen van meervoudig grondgebruik, nieuwsbrief 5, november 2002, Velp, 2002.

Pilon, J.J.
Landschapstypen, Boskoop, 1992.

Stigter, C.
Concept gebiedsplan, WLC Winterswijk/ Winterswijk-Oost, uitgave Landinrichting Winterswijk-Oost en Stichting WCL Winterswijk, Tamminga, Duiven, z.j.

Vlug, J.
Dictaat: Inleiding ontwerpmethodiek, Velp, 1997.

Vries, S. de.
De beleving van het Nederlandse landschap door haar bewoners, De geschiktheid van het SPEL-instrument voor monitoringsdoeleinden. Alterra, Wageningen, 2002, rapport 609.

Internetadressen:

www.vvvwinterswijk.nl
www.achterhoektoerisme.nl
www.wclwinterswijk.nl
www.rlg.nl

Bijlage I.
Enquête

Enquête: Beleving van de het landschap in De Achterhoek

Enquêtenummer:	...
Locatie:	...
Datum:	...
Tijd:	...
Weer:	...
Enquêteur(s):	...

1) Ondervraagde is:
- ☐ man
- ☐ vrouw

2) Bent u vandaag vanuit uw woonplaats naar dit gebied gegaan?
- ☐ ja, wat is dan uw woonplaats?
  Plaats: ...
- ☐ nee, waar heeft u dan overnacht?
  - ▫ camping
  - ▫ vankantiewoning
  - ▫ hotel/pension
  - ▫ anders, ...

3) Komt u vaker in de omgeving van Winterswijk?
1x per:
- ▫ dag
- ▫ week
- ▫ maand
- ▫ jaar
- ▫ anders, ...

vooral:
- ☐ in het weekend
- ☐ doordeweeks

4) Waarom komt u hier?
- ▫ omdat ik hier woon.
- ▫ voor de rust, ontspanning en stilte.
- ▫ vanwege het gebied.
- ▫ anders, ...

5) Bent u hier met kinderen?
- ☐ nee
- ☐ ja

6) Wat voor activiteiten doet u graag tijdens uw verblijf in het gebied?
- ▫ wandelen
- ▫ fietsen
- ▫ mountainbiken
- ▫ bezienswaardigheden bekijken
- ▫ trimmen/joggen
- ▫ hond uitlaten
- ▫ paardrijden
- ▫ anders, ...

Enquête: Beleving van de het landschap in De Achterhoek

7) Wat valt u op aan dit landschap?

8) Wat valt u op aan de beplanting in dit gebied?

a) Weet u wat voor gewassen hier groeien?

9) Hoe ziet uw ideale landschap eruit?

10) Kunt u oriëntatiepunten noemen die u in dit gebied gebruikt?
- ▫ kerktoren
- ▫ spoorlijn
- ▫ beplanting, ...
- ▫ bebouwing, ...
- ▫ anders, ...
- ▫ wegbewijzering

11) Wat mist u in dit landschap?

12) Stoort u zich aan iets in dit landschap?

13) Mag ik vragen naar uw leeftijd?
- ▫ 0 – 5
- ▫ 6 – 11
- ▫ 12 – 17
- ▫ 18 – 30
- ▫ 31 – 40
- ▫ 41 – 50
- ▫ 51 – 60
- ▫ 61 – 70
- ▫ 71 en ouder

14) Mag ik u vragen naar uw beroep?

a) Wat is uw hoogst genoten opleidingsniveau?
- ▫ lagere school
- ▫ MAVO
- ▫ HAVO
- ▫ VWO
- ▫ VBO
- ▫ LBO
- ▫ MBO
- ▫ HBO
- ▫ Universitair
- ▫ anders, ...

Enquête: Beleving van de het landschap in De Achterhoek

Vraag 1: Aan welk grasland geeft u de voorkeur?

A B C D

Waarom?

Vraag 2: Welke kleur van de wilde bloemen vindt u het mooist?

A B C D E

Waarom?

Vraag 3: Welk grasland vindt u aantrekkelijker?

A B

Waarom?

Vraag 4: Welk gewas vindt u het mooiste op de akker staan?

A B C

Waarom?

Vraag 5: Welke perceelafscheiding vindt u het mooist?

A B C

Waarom?

Enquête: Beleving van de het landschap in De Achterhoek

Vraag 6: Welke grasland ziet u het liefst?

A B C D

Waarom?

Vraag 7: Welk beeld vindt u interessanter?

A B

Waarom?

Vraag 8: Welke sloot vindt u het meest aantrekkelijk?

A B C D

Waarom?

Vraag 9: Naar welk landschap gaat uw voorkeur uit?

A B

Waarom?

Vraag 10: Welk landschap ziet u het liefst?

A B C

Waarom?

Vraag 11: Welk landschap ziet u het liefst?

A B

Waarom?

Vraag 12: Welk landschap ziet u het liefst?

A B C

Waarom?

Vraag 13: Welke weg vindt u het mooist in het landschap?

A B C D

Waarom?

Vraag 14: Welke weg vindt u het mooist in het landschap?

A B

Waarom?

Vraag 15: Welke bebouwing ziet u het liefst?

A B C

Waarom?

Vraag 16: Welk beeld ziet u het liefst?

A B C D

Waarom?

Vraag 17: Wat ziet u liever?

A B

Waarom?

Vraag 18: Wat ziet u liever?

A B

Waarom?

Hoofdvraag: Wat vindt u het belangrijkste in dit landschap?

1) ...
2) ...
3) ...
4) ...
5) ...

Waarom?

Bijlage II.

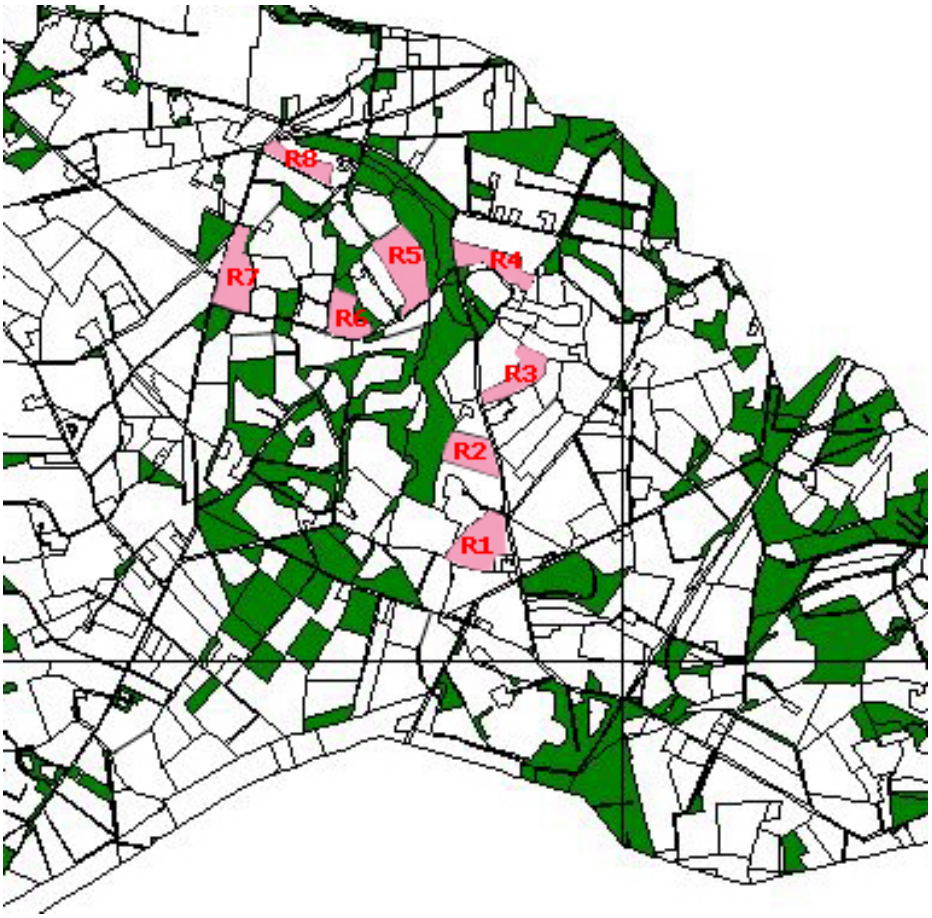
Legenda deelnemende percelen

1. Beplanting: notenboomgaard
2. Bouwland: graan
3. Bouwland: erwten en gras
4. Grasland: klaver
5. Grasland: raaigras
6. Bouwland: maïs
7. Bouwland: graan
8. Grasland: bloemrijk
9. Grasland: bloemrijk
10. Bouwland: graan
11. Bouwland: graan
12. Bouwland: graan
13. Bouwland: graan
14. Grasland: bloemrijk
15. Grasland: grasmengsel
16. Bouwland: graan
17. Bouwland: graan
18. Bouwland: graan
19. Bouwland: graan
20. Grasland: bloemrijk
21. Grasland: bloemrijk
22. Grasland: raaigras
23. Grasland: klaver
24. Grasland: bloemrijk
25. Grasland: grasmengsel
26. Grasland: bloemrijk
27. Grasland: bloemrijk
28. Grasland: grasmengsel

Legenda referentiepercelen

1. Grasland: bemest
2. Grasland: bemest
3. Bouwland: maïs
4. Grasland: bemest
5. Bouwland: aardappel
6. Bouwland: graan
7. Bouwland: maïs
8. Bouwland: graan

Bijlage III.

Beoordeling percelen

LEGENDA

Thema 1: Percentage bloemer
5 zeer veel
4 veel
3 matig
2 weinig
1 Geen

Thema 2: Kleur bloemen
x Geen score
gl Gele bloemen
wi Witte bloemen
gm gemengde bloemen
ro rode bloemen
pa paars/blauwe bloemen

Thema 3: Bloemen in de berm
5 zeer veel
4 veel
3 matig
2 weinig
1 Geen

Thema 4: Gewassoort
er erwten
gr graan
ma mais
aa aardappelen
gl grasland

Thema 5: Perceelafscheiding
hk hek
hg heg
ht houtwal

Thema 6: Grasland
x geen score
bl bloeiend gras
be bemest gras
bm bloemen
n nat

Thema 7: Es
j ja
n nee

Thema 8: Sloot
5 zeer natuurlijk
4 -
3 -
2 -
1 gecultiveerd

Thema 9: Schaal
5 kleinschalig
4 -
3 -
2 -
1 grootschalig

Thema 10: Water
x geen score
pd plas/dras
p poel

Thema 11: Dichtheid
5 zeer gesloten
4 -
3 -
2 -
1 zeer open

Thema 12: Natuurlijkheid
5 ruig
4 -
3 -
2 -
1 onderhouden

Thema 13: Verharding
z zand
h halfverhard
a asfalt
k kinderkopjes
e element verharding

Thema 14: Gezichtveld
5 krom
4 -
3 -
2 -
1 recht

Thema 15: Bebouwing
x geen score
o+ orginele bebouwing (ossenrood)
o- orginele bebouwing (andere kleur)
s silo/moderne stal
v verbouwde boerderij
k bouwvallig

Thema 16: Afwisseling
5 zeer veel
4 veel
3 matig
2 weinig
1 Geen

Thema17: Notenboomgaard
j ja
n nee

Thema 18: Koeien
5 zeer veel
4 veel
3 matig
2 weinig
1 Geen

Thema 19: pas gemaaid
j ja
n nee

Thema 20: Potentie
x geen score
5 zeer veel
4 veel
3 matig
2 weinig
1 Geen

Aantal keer de gekozen keuze
1
2
3
4
5
6

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 1	1	gl	1	gl	hk	bl	n	4	3	x	3	3	z	2	o+	3	j	1	n	3
	1	x	1	gl	hk	bl	n	x	4	x	4	3	z	2	o+	3	j	1	n	4
	1	x	1	gl	ht	bl	n	x	4	x	4	5	z	2	o+	4	j	1	n	5
	1	x	2	gl	ht	bl	n	x	5	x	4	5	z	2	o+	4	j	1	n	5
	1	x	2	gl	ht	bl	n	x	5	x	5	5	z	2	o+	4	j	3	n	5
	2	x	3	gl	ht	bl	n	x	5	x	5	5	z	3	o+	5	j	3	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 2	1	x	2	gr	ht	bl	n	x	1	x	3	1	z	2	o+	2	n	1	n	2
	1	x	2	gr	ht	x	n	x	1	x	4	1	z	2	x	2	n	1	n	3
	1	x	2	gr	ht	x	n	x	1	x	4	1	z	2	x	2	n	1	n	4
	1	x	2	gr	ht	x	n	x	2	x	5	2	z	2	x	3	n	1	n	4
	1	x	2	gr	ht	x	n	x	2	x	5	2	z	3	x	3	n	1	n	5
	1	x	3	gr	ht	x	n	x	3	x	5	4	z	4	x	3	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 3	1	wi	1	er	hk	bl	n	3	2	x	3	1	z	1	o+	2	n	1	n	2
	1	wi	2	er	hk	x	n	3	2	x	3	2	z	1	o+	2	n	1	n	3
	3	wi	2	gr	ht	x	n	5	3	x	4	2	z	2	o+	3	n	1	n	4
	4	wi	2	gr	ht	x	n	x	3	x	4	2	z	2	o+	3	n	1	n	4
	5	wi	2	gr	ht	x	n	x	3	x	4	4	z	2	x	3	n	1	n	5
	5	x	2	gr	ht	x	n	x	4	x	5	5	z	4	x	4	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 4	1	wi	1	gl	hk	be	n	3	1	x	3	1	z	1	o+	1	n	1	j	2
	1	x	1	gl	hk	be	n	4	2	x	4	1	z	1	o+	2	n	1	j	3
	1	x	2	gl	hk	be	n	5	2	x	4	1	z	1	x	2	n	1	j	3
	1	x	2	gl	ht	be	n	x	3	x	5	2	z	2	x	2	n	1	j	3
	1	x	2	gl	ht	be	n	x	3	x	5	2	z	2	x	3	n	1	j	4
	3	x	x	gl	ht	bm	n	x	3	x	5	4	z	4	x	3	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 5	1	gl	1	gl	hk	bl	n	3	2	x	2	2	z	1	o+	2	n	1	n	2
	1	gl	2	gl	hk	bl	n	3	2	x	3	2	z	1	o+	2	n	1	n	3
	2	wi	2	gl	hk	bl	n	3	2	x	3	2	z	2	vs	2	n	1	n	4
	2	wi	2	gl	hk	bl	n	4	3	x	4	3	z	2	vs	2	n	1	n	4
	3	x	2	gl	ht	bm	n	4	3	x	4	4	z	2	vs	2	n	1	n	5
	3	x	x	gl	ht	bm	n	x	4	x	5	4	z	3	x	3	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 6	1	x	2	x	ht	x	j	3	2	x	4	1	h	2	v	1	n	1	n	5
	1	x	2	x	ht	x	j	4	2	x	4	1	z	3	v	2	n	1	n	5
	1	x	3	x	ht	x	j	5	4	x	5	1	z	4	v	4	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 7	1	x	2	gr	hk	bl	n	2	1	x	3	1	z	1	x	2	n	1	n	4
	1	x	3	gr	ht	x	n	x	2	x	4	1	z	3	x	3	n	1	n	4
	1	x	3	gr	ht	x	n	x	4	x	5	2	z	4	x	4	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 8	1	wi	1	gl	hk	bl	n	3	1	x	2	2	a	1	o+	2	n	1	n	3
	1	x	1	gl	ht	bl	n	3	1	x	3	3	a	1	v	3	n	1	n	3
	1	x	2	gl	ht	bl	n	4	2	x	3	3	a	1	x	4	n	1	n	4
	1	x	2	gl	ht	bl	n	4	3	x	3	4	a	2	x	4	n	1	n	5
	1	x	2	gl	ht	bl	n	5	4	x	4	5	a	2	x	4	n	1	n	5
	2	x	3	gl	ht	bl	n	5	4	x	4	5	a	3	x	4	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 9	2	ro	2	gl	ht	bl	n	2	1	x	1	2	a	1	o+	3	n	1	n	3
	2	ro	2	gl	ht	bl	n	3	1	x	2	2	a	1	o+	3	n	1	n	4
	2	ro	3	gl	ht	bl	n	4	2	x	2	2	a	1	o+	3	n	1	n	4
	2	ro	3	gl	ht	bl	n	4	2	x	2	3	a	2	o+	3	n	1	n	5
	2	ro	3	gl	ht	bl	n	5	3	x	3	4	a	2	o+	4	n	1	n	5
	2	ro	4	gl	ht	bm	n	5	4	x	3	5	a	2	o+s	4	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 10	1	x	1	gr	ht	x	j	2	1	x	1	1	a	1	o	2	n	1	n	2
	1	x	2	gr	ht	x	j	2	1	x	2	1	h	1	o+	2	n	1	n	4
	1	x	3	gr	ht	x	j	4	1	x	2	2	h	1	o+	3	n	1	n	4
	1	x	3	gr	ht	x	j	4	2	x	2	2	h	1	o+	3	n	1	n	4
	1	x	4	gr	ht	x	j	5	2	x	3	3	z	2	o+s	3	n	1	n	5
	1	x	x	gr	ht	x	n	x	2	x	3	4	z	2	s	4	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 11	1	x	x	gr	ht	x	j	x	3	x	2	1	z	3	o+	2	n	1	n	3
	1	x	1	gr	ht	x	n	x	3	x	2	1	z	3	o+	3	n	1	n	3
	1	x	1	gr	ht	x	n	x	4	x	3	4	z	5	o+	3	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 12	3	pa	2	gr	ht	bl	n	x	2	x	4	1	z	3	o+	2	n	1	n	3
	3	pa	3	gr	ht	x	n	x	2	x	4	3	z	3	o+	3	n	1	n	5
	5	pa	3	gr	ht	x	n	x	3	x	5	4	z	4	o+	3	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 13	1	wi	2	gr	ht	bl	j	4	3	x	2	1	z	3	x	3	n	1	n	4
	1	wi	3	gr	ht	x	j	4	3	x	2	2	z	3	x	4	n	1	n	4
	4	x	3	gr	ht	x	j	5	5	x	3	3	z	4	x	5	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 14	1	gl	2	gl	hk	bl	n	4	2	x	3	3	z	1	o+	2	n	1	n	4
	1	x	3	gl	ht	bl	n	4	4	x	4	5	z	3	o+	2	n	1	n	4
	2	x	3	gl	ht	bl	n	5	4	x	5	5	z	3	o+	3	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 15	1	x	x	gl	hk	bl	n	4	3	x	2	4	x	2	o-	2	n	2	j	4
	1	x	1	gl	hk	bl	n	5	3	x	2	5	z	5	v	2	n	3	n	4
	1	x	2	gl	hk	bl	n	x	3	x	3	5	z	x	x	3	n	3	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 16	1	gl	1	gr	ht	x	n	x	4	x	3	2	z	2	x	1	n	1	n	1
	1	x	2	gr	ht	x	n	x	5	x	5	2	z	5	x	2	n	1	n	1
	2	x	4	gr	ht	x	n	x	5	x	5	5	z	5	x	4	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 17	1	x	1	gr	ht	x	j	x	5	x	4	2	e	3	o-s	3	n	2	n	2
	1	x	1	gr	ht	x	j	x	5	x	5	3	e	4	o-s	5	n	2	n	4
	1	x	2	gr	ht	x	n	3	5	x	5	4	e	5	o-s	5	n	2	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 18	1	x	2	gr	ht	x	j	3	1	x	1	1	x	2	o-	2	n	1	n	2
	1	x	2	gr	ht	x	j	4	2	x	2	1	z	3	o-	2	n	1	n	3
	1	x	2	gr	ht	x	j	4	2	x	2	2	z	4	o-	3	n	1	n	4
	1	x	3	gr	ht	x	j	5	4	x	2	2	z	5	o-s	3	n	1	n	5
	1	x	4	gr	ht	x	n	5	4	x	3	2	z	5	o-s	3	n	1	n	5
	1	x	x	gr	ht	x	n	5	4	x	4	2	z	x	v	4	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 19	1	x	3	gr	hg	x	j	3	2	x	2	1	x	2	o-	2	n	1	n	2
	1	x	3	gr	hg	x	j	3	3	x	3	1	z	2	o-	3	n	1	n	3
	1	x	2	gr	hg	x	n	5	3	x	4	2	z	4	o-	3	n	1	n	4
	1	x	2	gr	ht	x	n	x	4	x	4	2	z	5	o-	3	n	1	n	4
	1	x	2	gr	ht	x	n	x	4	x	5	3	z	5	o-s	3	n	1	n	5
	1	x	x	gr	ht	x	n	x	4	x	5	4	z	x	vs	3	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 20	1	x	1	gl	hg	be	n	x	2	x	2	1	x	2	o-	2	n	1	j	2
	1	x	2	gl	ht	be	n	4	2	x	2	1	z	3	o-	2	n	1	j	2
	1	x	2	gl	ht	be	n	4	3	x	2	1	z	4	o-	3	n	1	j	2
	1	x	3	gl	ht	be	n	5	3	x	3	2	z	5	o+s	3	n	1	j	3
	1	x	4	gl	ht	x	n	5	5	x	4	2	z	5	o-s	3	n	1	j	5
	1	x	x	gr	ht	x	n	5	5	x	5	3	z	x	vs	4	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 21	1	x	1	gl	hk	be	n	x	4	x	4	2	a	1	o-s	2	n	1	j	3
	1	x	1	gl	ht	bm	n	x	5	x	5	3	a	2	o-s	2	n	1	j	4
	1	x	4	gl	ht	x	n	x	5	x	5	4	a	3	o-s	3	n	1	j	5

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 22	1	x	1	gl	hk	be	n	2	1	x	1	1	a	1	o-	1	n	1	j	2
	1	x	1	gl	hk	be	n	2	1	x	1	1	a	1	o+	2	n	1	j	2
	1	x	1	gl	hk	be	n	3	2	x	1	1	a	1	o+s	2	n	1	j	3
	1	x	2	gl	hk	be	n	x	2	x	2	1	a	1	v	2	n	1	j	3
	1	x	x	gl	hk	bl	n	x	2	x	2	2	a	2	vs	2	n	2	j	3
	1	x	x	gl	hk	bm	n	x	2	x	2	2	a	3	vs	5	n	3	j	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 23	1	x	1	gl	hk	be	n	2	1	x	1	1	a	1	o-	1	n	1	j	2
	1	x	2	gl	hk	be	n	2	1	x	1	1	a	1	o+	2	n	1	j	2
	1	x	2	gl	hk	be	n	2	1	x	1	1	a	1	o+s	2	n	1	j	3
	1	x	2	gl	hk	be	n	4	2	x	2	1	a	1	v	2	n	1	j	3
	1	x	2	gl	hk	bl	n	4	2	x	2	2	a	2	vs	2	n	2	j	5
	1	x	3	gl	hk	bm	n	5	2	x	2	2	a	3	vs	5	n	3	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 24	2	gl	2	gl	hk	bl	n	4	2	x	2	2	h	1	o-s	2	n	1	n	3
	3	gl	2	gl	hk	bl	n	4	3	x	3	2	h	1	o-s	2	n	1	n	4
	3	gl	3	gl	hk	bm	n	5	4	x	3	3	z	1	x	3	n	2	n	4
	4	gl	4	gl	hk	bm	n	5	4	x	3	4	z	1	x	3	n	2	n	4
	4	gl	5	gl	ht	bm	n	x	4	x	3	4	z	1	x	3	n	2	n	5
	4	gl	5	gl	ht	bm	n	x	5	x	4	5	z	1	x	4	n	4	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 25	2	gl	4	gl	hk	bm	n	4	3	x	2	2	h	1	o-	3	n	1	n	3
	2	gl	4	gl	hk	bm	n	5	3	x	3	3	h	1	o-s	3	n	1	n	4
	3	gl	4	gl	ht	bm	n	5	4	x	3	4	z	1	o-s	4	n	1	n	4
	3	gl	5	gl	ht	bm	n	5	4	x	3	5	z	1	o-s	5	n	1	n	5
	4	gl	5	gl	ht	bm	n	5	5	x	3	5	z	1	vs	5	n	2	n	5
	5	gl	5	gl	ht	bm	n	5	5	x	3	5	z	4	x	5	n	3	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 26	1	gm	1	gl	hk	bl	n	2	1	x	1	1	a	1	o-	2	n	1	j	3
	1	wi	3	gl	hk	bl	n	3	1	x	1	1	a	1	o-	2	n	1	j	3
	1	x	3	gl	hk	bl	n	3	1	x	1	2	a	1	o+	3	n	1	n	3
	1	x	3	gl	hk	bm	n	3	2	x	2	4	a	1	o+	3	n	1	n	4
	2	x	3	gl	hk	bm	n	4	2	x	2	4	a	1	v	3	n	1	n	5
	2	x	4	gl	ht	x	n	4	2	x	2	5	a	2	vs	3	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 27	1	x	1	gl	hk	be	n	3	1	x	1	1	z	1	v	1	n	1	j	1
	1	x	2	gl	hk	bl	n	4	1	x	1	2	z	1	x	2	n	1	j	2
	1	x	4	gl	hk	x	n	5	1	x	2	4	z	4	x	3	n	2	j	3

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel 28	1	x	1	gl	hk	bl	n	3	1	x	1	1	a	2	o+	2	n	1	n	2
	1	x	2	gl	hk	bl	n	3	1	x	1	2	h	2	o-	2	n	1	n	2
	2	x	2	gl	hk	x	n	3	1	x	2	3	h	4	o-	3	n	1	n	5

Vraag			3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel r1	1	x	1	gl	hk	be	n	1	1	x	2	1	a	1	o-	1	n	1	j	1
	1	x	1	gl	hk	be	n	1	1	x	2	1	a	2	o+s	2	n	1	j	2
	1	x	1	gl	hk	be	n	1	2	x	3	1	a	3	o-s	2	n	1	j	3
	1	x	1	gl	hk	be	n	2	2	x	3	1	a	5	o-s	2	n	1	j	3
	1	x	1	gl	hk	be	n	3	2	x	4	1	a	5	o-s	3	n	1	j	5
	1	x	2	gl	ht	be	n	4	3	x	5	2	a	5	o-s	3	n	1	j	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel r2	1	x	2	gl	hk	be	n	2	1	x	2	1	e	1	o+	2	n	1	j	2
	1	x	2	gl	hk	be	n	2	2	x	3	1	e	2	o-	2	n	1	j	2
	1	x	2	gl	hk	be	n	3	2	x	3	1	e	2	o-	2	n	1	j	3
	1	x	3	gl	hk	be	n	4	2	x	3	2	e	3	o-	3	n	1	j	3
	1	x	3	gl	hk	be	n	4	2	x	3	2	e	3	o-	3	n	1	j	5
	1	x	3	gl	ht	bl	n	5	3	x	3	2	e	4	o-	3	n	1	j	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel r3	1	x	2	ma	hk	x	j	2	1	x	1	1	z	2	o+s	2	n	1	n	2
	1	x	2	ma	hk	x	j	3	1	x	2	1	z	3	o+s	3	n	1	n	2
	1	x	2	ma	hk	x	j	3	2	x	3	1	z	3	vs	3	n	1	n	2
	1	x	2	ma	hk	x	j	3	2	x	3	1	z	3	vs	3	n	1	n	3
	1	x	3	ma	hk	x	n	4	2	x	4	1	z	4	vs	3	n	1	n	4
	1	x	4	ma	hk	x	n	5	3	x	4	2	z	4	vs	3	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel r4	1	gl	2	gl	hk	be	n	2	1	x	1	1	z	2	o-	1	n	1	j	1
	1	x	2	gl	hk	be	n	2	2	x	2	1	z	3	o+	2	n	2	j	2
	1	x	2	gl	hk	be	n	2	2	x	3	1	z	3	v	2	n	2	j	2
	1	x	2	gl	hk	be	n	3	3	x	3	1	z	3	v	2	n	2	j	2
	1	x	3	gl	hk	be	n	3	3	x	4	1	z	4	v	2	n	2	j	3
	2	x	4	gl	hk	be	n	3	3	x	5	2	z	4	vs	4	n	3	j	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel r5	1	x	1	aa	ht	x	n	2	1	x	1	1	z	2	o+	2	n	1	n	3
	1	x	2	aa	ht	x	n	2	3	x	3	1	z	2	o+	3	n	1	n	3
	1	x	2	aa	ht	x	n	2	3	x	4	1	z	3	o+	3	n	1	n	4
	1	x	2	aa	ht	x	n	3	4	x	4	1	z	4	o+	4	n	1	n	4
	1	x	3	aa	ht	x	n	4	4	x	5	1	z	4	o+	4	n	1	n	4
	1	x	3	aa	ht	x	n	5	4	x	5	2	z	5	o+	5	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel r6	1	x	1	gr	ht	x	j	2	2	x	3	1	z	2	o+	2	n	1	n	3
	1	x	1	gr	ht	x	j	2	3	x	3	1	z	3	o+	2	n	1	n	3
	1	x	1	gr	ht	x	j	x	3	x	4	2	z	3	o+	3	n	1	n	4
	1	x	1	gr	ht	x	n	x	4	x	4	2	z	3	o+	3	n	1	n	5
	1	x	2	gr	ht	x	n	x	4	x	5	2	z	4	o+	4	n	1	n	5
	1	x	x	gr	ht	x	n	x	4	x	5	3	z	5	o+	5	n	1	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel r7	1	x	1	ma	ht	x	n	1	1	x	2	1	z	2	x	2	n	1	n	2
	1	x	1	ma	ht	x	n	1	1	x	2	1	z	2	x	3	n	1	n	3
	1	x	1	ma	ht	x	n	2	2	x	2	1	z	2	x	3	n	1	n	3
	1	x	2	ma	ht	x	n	3	2	x	2	1	z	3	x	4	n	1	n	4
	1	x	2	ma	ht	x	n	3	3	x	3	2	z	3	x	4	n	1	n	5
	1	x	3	ma	ht	x	n	5	3	x	4	3	z	3	x	5	n	2	n	

Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Perceel r8	1	pa	1	gr	ht	x	n	1	1	p	2	1	a	2	o+	3	n	1	n	1
	1	pa	1	gr	ht	x	n	2	2	p	2	1	a	2	v	4	n	1	n	4
	1	x	1	gr	ht	x	n	2	2	p	2	1	a	2	v	4	n	1	n	4
	1	x	1	gr	ht	x	n	5	2	x	3	2	a	3	vs	4	n	1	n	5
	1	x	2	gr	ht	x	n	x	4	x	3	2	a	3	x	5	n	1	n	5
	2	x	2	gr	ht	x	n	x	4	x	3	3	a	4	x	5	n	1	n	

Bijlage IV.
Consistentie thema's en percelen

Thema	Perceel																																			overtredingen	geen overtedingen
	1				1																				1	1											4	32
	2					1																															1	35
	3	1			1				1	1	1						1	1		1	1	1		1		1	1		1			1			1	1	1		18	18
	4																																				0	36
	5																				1																	1	35
	6																					1								1	1							3	33
	7																																		1			1	35
	8			1	1	1	1		1	1	1						1			1	1	1		1	1	1		1	1		1	1	1	1	1		1	1	23	13
	9	1	1	1	1	1		1	1	1	1									1	1	1		1	1	1	1	1		1	1	1	1	1		1	1	24	12
	10																																				1	1	35
	11	1	1	1	1	1		1	1	1	1									1	1	1			1	1	1	1			1		1	1	1	1	1	1	23	13
	12		1	1	1	1			1	1	1		1	1				1		1	1	1			1	1	1	1	1		1			1			1	21	15
	13										1																											1	35
	14			1	1	1	1	1	1	1							1		1	1	1	1	1								1	1	1	1	1	1	1	1	21	15
	15					1					1						1			1		1		1	1		1	1						1				1	11	25
	16	1	1	1	1		1	1			1			1				1		1		1				1	1		1			1	1		1		1	1	19	17
	17																																						0	36
	18																								1														1	35
	19																																						0	36
	20	1	1	1	1	1			1	1	1		1					1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	28	8
ovetreding	5	5	8	8	9	3	4	7	7	9	0	2	2	0	4	2	3	8	8	9	4	4	5	9	8	7	7	1	6	7	5	6	7	6	7	9		
geen overtreding	15	15	12	12	11	17	16	13	13	11	20	18	18	20	16	18	17	12	12	11	16	16	15	11	12	13	13	19	14	13	15	14	13	14	13	11		

Legenda

1 : Overtreding: minder dan 2/3 van de onderzoekers is het met elkaar eens

: Geen overtreding

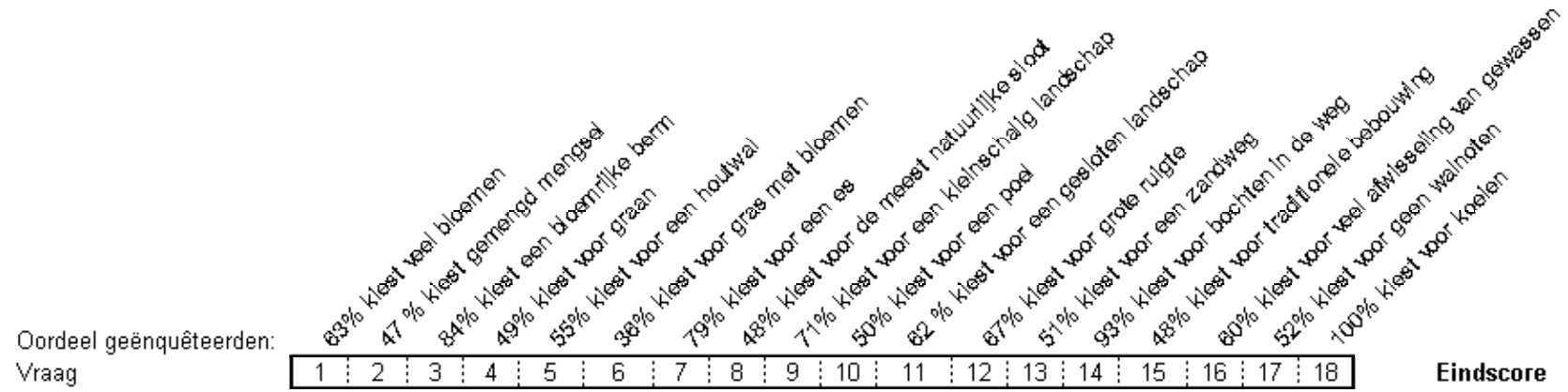
Bijlage V.

Resultaten toetsing

Oordeel geënquêteerden:	63% kiest veel bloemen	47 % kiest gemengd mengsel	84% kiest een bloemrijke berm	49% kiest voor graan	55% kiest voor een houtwal	36% kiest voor gras met bloemen	79% kiest voor een es	45% kiest voor de meest natuurlijke stad	71% kiest voor een kleinschalig landschap	50% kiest voor een poel	62 % kiest voor een gesloten landschap	67% kiest voor grote ruigte	51% kiest voor een zandweg	93% kiest voor bochten in de weg	45% kiest voor traditionele bebouwing	60% kiest voor veel afwisseling	52% kiest voor geen walnoten	100% kiest voor koelen	
Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	**Eindscore**
Perceel 1 Uitkomst beoordeling	1	x	1-2	gl	ht	bl	n	x	4-5	x	4-5	4-5	z	2	o+	4	j	1	
Uitkomst toetsing	0	0	0	0	1	0,5	0	0	1	0	1	1	1	0	1	1	0	0	**7,5**
Perceel 2 Uitkomst beoordeling	1	x	2	gr	ht	x	n	x	1-2	x	4-5	1-2	z	2	x	2-3	n	1	
Uitkomst toetsing	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	**5**
Perceel 3 Uitkomst beoordeling	1-5	wi	2	gr	ht	x	n	3-5	2-3	x	4-5	2	z	1-2	o+	2-3	n	1	
Uitkomst toetsing	0,5	0	0	1	1	0	0	1	0	0	1	0	1	0	1	0	1	0	**7,5**
Perceel 4 Uitkomst beoordeling	1	x	1-2	gl	hk-ht	be	n	4-5	2-3	x	4-5	1-2	z	1-2	x	2-3	n	1	
Uitkomst toetsing	0	0	0	0	0,5	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	**4,5**
Perceel 5 Uitkomst beoordeling	1-3	wi-gl	2	gl	hk	bl	n	3-4	2-3	x	3-4	2-4	z	1-2	o+-vs	2	n	1	
Uitkomst toetsing	0	0	0	0	0	0,5	0	1	0	0	1	0,5	1	0	0,5	0	1	0	**5,5**

Oordeel geënquêteerden:	63% kiest veel bloemen	47 % kiest gemengd mengsel	84% kiest een bloemrijke berm	49% kiest voor graan	55% kiest voor een houtwal	38% kiest voor gras met bloemen	79% kiest voor een es	45% kiest voor de meest natuurlijke sloot	71% kiest voor een kleinschalig landschap	50% kiest voor een poel	62 % kiest voor een gesloten landschap	67% kiest voor grote ruigte	51% kiest voor een zandweg	93% kiest voor bochten in de weg	45% kiest voor traditionele bebouwing	60% kiest voor veel afwisseling van gewassen	52% kiest voor geen walnoten	100% kiest voor koelen	
Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	**Eindscore**
Perceel 6 Uitkomst beoordeling	1	x	2	x	ht	x	j	3-5	2	x	4	1	z	2-4	v	1-4	n	1	
Uitkomst toetsing	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1	0,5	0	0,5	1	0	**7**
Perceel 7 Uitkomst beoordeling	1	x	3	gr	ht	x	n	x	1-3	x	3-5	1	z	2-4	x	2-4	n	1	
Uitkomst toetsing	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0,5	0	0,5	1	0	**7**
Perceel 8 Uitkomst beoordeling	1	x	1-2	gl	ht	bl	n	3-5	1-3	x	3-4	3-5	a	1-2	x	4	n	1	
Uitkomst toetsing	0	0	0	0	1	0,5	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1	1	0	**6,5**
Perceel 9 Uitkomst beoordeling	2	ro	2-3	gl	ht	bl	n	4-5	1-3	x	2-3	2-3	a	1-2	o+	3-4	n	1	
Uitkomst toetsing	0	0	0	0	1	0,5	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	**5,5**
Perceel 10 Uitkomst beoordeling	1	x	2-4	gr	ht	x	j	2-4	1-2	x	2-3	1-2	h	1	o+	2-3	n	1	
Uitkomst toetsing	0	0	0,5	1	1	0	1	0,5	0	0	0	0	0,5	0	1	0	1	0	**6,5**

Oordeel geënquêteerden:	63% kiest veel bloemen	47 % kiest gemengd mengsel	84% kiest een bloemrijke berm	49% kiest voor graan	55% kiest voor een houtwal	36% kiest voor gras met bloemen	79% kiest voor een es	45% kiest voor de meest natuurlijke sloot	71% kiest voor een kleinschalig landschap	50% kiest voor een poel	62 % kiest voor een gesloten landschap	67% kiest voor grote ruigte	51% kiest voor een zandweg	93% kiest voor bochten in de weg	45% kiest voor traditionele bebouwing	60% kiest voor veel afwisseling van gewassen	52% kiest voor geen walnoten	100% kiest voor koelen	
Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	**Eindscore**
Perceel 11 Uitkomst beoordeling	1	x	1	gr	ht	x	n	x	3	x	2	1	z	3	o+	3	n	1	
Uitkomst toetsing	0	0	0	1	1	0	0	0	0,5	0	0	0	1	0,5	1	0,5	1	0	**6,5**
Perceel 12 Uitkomst beoordeling	3-5	pa	3	gr	ht	x	n	x	2	x	4	1-3	z	3	o+	3	n	1	
Uitkomst toetsing	1	0	0,5	1	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0,5	1	0,5	1	0	**8,5**
Perceel 13 Uitkomst beoordeling	1	x	3	gr	ht	x	j	4	3	x	2	1-3	z	3	x	3-5	n	1	
Uitkomst toetsing	0	0	0,5	1	1	0	1	1	0,5	0	0	0	1	0,5	0	1	1	0	**8,5**
Perceel 14 Uitkomst beoordeling	1	x	3	gl	ht	bl	n	4	4	x	3-5	5	z	3	o+	2	n	1	
Uitkomst toetsing	0	0	0,5	0	1	0,5	0	1	1	0	1	1	1	0,5	1	0	1	0	**9,5**
Perceel 15 Uitkomst beoordeling	1	x	1-2	gl	hk	bl	n	4-5	3	x	2	5	z	2-5	o--v	2	n	3	
Uitkomst toetsing	0	0	0	0	0	0,5	0	1	0,5	0	0	1	1	0,5	0	0	1	0,5	**6**

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	Eindscore
Vraag																				
Perceel 16	Uitkomst beoordeling	1	x	1-4	gr	ht	x	n	x	5	x	5	2	z	5	x	1-4	n	1	
	Uitkomst toetsing	0	0	0,5	1	1	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0	0,5	1	0	**8**
Perceel 17	Uitkomst beoordeling	1	x	1	gr	ht	x	j	x	5	x	5	2-4	e	3-5	o-s	5	n	2	
	Uitkomst toetsing	0	0	0	1	1	0	1	0	1	0	1	0,5	0	1	0	1	1	0	**8,5**
Perceel 18	Uitkomst beoordeling	1	x	2-3	gr	ht	x	j	4-5	2-4	x	2	2	z	3-5	o-	2-3	n	1	
	Uitkomst toetsing	0	0	0	1	1	0	1	1	0,5	0	0	0	1	1	0	0	1	0	**7,5**
Perceel 19	Uitkomst beoordeling	1	x	2-3	gr	hg-ht	x	n	x	3-4	x	4-5	1-3	z	2-5	o-	3	n	1	
	Uitkomst toetsing	0	0	0	1	0,5	0	0	0	1	0	1	0	1	0,5	0	0,5	1	0	**6,5**
Perceel 20	Uitkomst beoordeling	1	x	2-3	gl	ht	be	n	4-5	2-5	x	2-3	1-2	z	3-5	o-	2-3	n	1	
	Uitkomst toetsing	0	0	0	0	1	0	0	1	0,5	0	0	0	1	1	0	0	1	0	**5,5**

		63% kiest veel bloemen	47 % kiest gemengd mengsel	84% kiest een bloemrijke berm	49% kiest voor graan	55% kiest voor een houtwal	36% kiest voor gras met bloemen	79% kiest voor een es	45% kiest voor de meest natuurlijke sloot	71% kiest voor een kleinschalig landschap	50% kiest voor een poel	62 % kiest voor een gesloten landschap	67% kiest voor grote ruigte	51% kiest voor een zandweg	93% kiest voor bochten in de weg	45% kiest voor traditionele bebouwing	60% kiest voor veel afwisseling van gewassen	52% kiest voor geen walnoten	100% kiest voor koelen	
Oordeel geënquêteerden:																				
Vraag		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	**Eindscore**
Perceel 21	Uitkomst beoordeling	1	x	1	gl	ht	bm	n	x	5	x	5	2-4	a	1-3	o-s	2	n	1	
	Uitkomst toetsing	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0,5	0	0	0	0	1	0	**4,5**
Perceel 22	Uitkomst beoordeling	1	x	1	gl	hk	be	n	2-3	1-2	x	1-2	1-2	a	1	vs	2	n	1	
	Uitkomst toetsing	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	**1**
Perceel 23	Uitkomst beoordeling	1	x	2	gl	hk	be	n	2-4	1-2	x	1-2	1	a	1	vs	2	n	1	
	Uitkomst toetsing	0	0	0	0	0	0	0	0,5	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	**1,5**
Perceel 24	Uitkomst beoordeling	3-4	gl	2-5	gl	hk	bm	n	4-5	3-5	x	3	2-4	z	1	x	3	n	2	
	Uitkomst toetsing	1	0	0,5	0	0	1	0	1	1	0	0,5	0,5	1	0	0	0,5	1	0	**8**
Perceel 25	Uitkomst beoordeling	2-4	gl	4-5	gl	ht	bm	n	5	3-5	x	3	5	z	1	o-s	3-5	n	1	
	Uitkomst toetsing	0,5	0	1	0	1	0	0	1	1	0	0,5	1	1	0	0	1	1	0	**9**

		63% kiest veel bloemen	47 % kiest gemengd mengsel	84% kiest een bloemrijke berm	49% kiest voor graan	55% kiest voor een houtwal	38% kiest voor gras met bloemen	79% kiest voor een es	48% kiest voor de meest natuurlijke sloot	71% kiest voor een kleinschalig landschap	50% kiest voor een poel	82 % kiest voor een gesloten landschap	67% kiest voor grote ruigte	51% kiest voor een zandweg	93% kiest voor bochten in de weg	48% kiest voor traditionele bebouwing	60% kiest voor veel afwisseling van gewassen	52% kiest voor geen walnoten	100% kiest voor koelen	
Oordeel geënquêteerden:																				
Vraag		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	**Eindscore**
Perceel 26	Uitkomst beoordeling	1	x	3	gl	hk	bl-bm	n	3-4	1-2	x	1-2	1-5	a	1	o--o+	3	n	1	
	Uitkomst toetsing	0	0	0,5	0	0	1	0	1	0	0	0	0,5	0	0	0,5	0,5	1	0	**5**
Perceel 27	Uitkomst beoordeling	1	x	1-3	gl	hk	be	n	3-5	1	x	1	1-3	z	1	x	1-3	n	1	
	Uitkomst toetsing	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	**3**
Perceel 28	Uitkomst beoordeling	1	x	2	gl	hk	bl	n	3	1	x	1	1-3	h	2	o-	2	n	1	
	Uitkomst toetsing	0	0	0	0	0	0,5	0	0,5	0	0	0	0	0,5	0	0	0	1	0	**2,5**
Perceel r1	Uitkomst beoordeling	1	x	1	gl	hk	be	n	1-3	1-2	x	2-4	1	a	3-5	o-s	2-3	n	1	
	Uitkomst toetsing	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,5	0	0	1	0	0	1	0	**2,5**
Perceel r2	Uitkomst beoordeling	1	x	2-3	gl	hk	be	n	2-4	2	x	3	1-2	e	2-3	o-	2-3	n	1	
	Uitkomst toetsing	0	0	0	0	0	0	0	0,5	0	0	0,5	0	0	0	0	0	1	0	**2**

Oordeel geënquêteerden:	63% kiest veel bloemen	47 % kiest gemengd mengsel	84% kiest een bloemrijke berm	49% kiest voor graan	55% kiest voor een houtwal	36% kiest voor gras met bloemen	79% kiest voor een es	48% kiest voor de meest natuurlijke sloot	71% kiest voor een kleinschalig landschap	50% kiest voor een poel	82 % kiest voor een gesloten landschap	67% kiest voor grote ruigte	51% kiest voor een zandweg	93% kiest voor bochten in de weg	48% kiest voor traditionele bebouwing	60% kiest voor veel afwisseling van gewassen	52% kiest voor geen walnoten	100% kiest voor koelen	
Vraag	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	**Eindscore**
Perceel r3 Uitkomst beoordeling	1	x	2	ma	hk	x	j	3	2	x	3-4	1	z	3-4	vs	3	n	1	
Uitkomst toetsing	0	0	0	0	0	0	1	0,5	0	0	1	0	1	1	0	0,5	1	0	**6**
Perceel r4 Uitkomst beoordeling	1	x	2	gl	hk	be	n	2-3	2-3	x	1-5	1	z	3-4	v	2	n	2	
Uitkomst toetsing	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,5	0	1	1	0	0	1	0	**3,5**
Perceel r5 Uitkomst beoordeling	1	x	2	aa	ht	x	n	2-3	3-4	x	3-5	1	z	2-4	o+	3-4	n	1	
Uitkomst toetsing	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1	0,5	1	1	1	0	**7,5**
Perceel r6 Uitkomst beoordeling	1	x	1	gr	ht	x	j-n	x	3-4	x	3-5	1-2	z	3-5	o+	2-4	n	1	
Uitkomst toetsing	0	0	0	1	1	0	0,5	0	1	0	1	0	1	1	1	0,5	1	0	**9**
Perceel r7 Uitkomst beoordeling	1	x	1-2	ma	ht	x	n	1-3	1-3	x	2	1	z	2-3	x	3-4	n	1	
Uitkomst toetsing	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	**4**
Perceel r8 Uitkomst beoordeling	1	x	1	gr	ht	x	n	2	2-4	p-x	2-3	1-2	a	2-3	v-x	4-5	n	1	
Uitkomst toetsing	0	0	0	1	1	0	0	0	0,5	0,5	0	0	0	0	0	1	1	0	**5**